

Universiteit Utrecht
Kinder- en Jeugdpsychologie
Masterthesis

De invloed van leeftijdsgenoten op de seksespecifiekheid van het (spel)gedrag van jonge kinderen

Judith van Zanten, 3057097
3 oktober 2010

Begeleiding: Dr. E. Singer en Drs. A.G. van Hoogdalem
Capaciteitsgroep Ontwikkelingspsychologie

VOORWOORD

Allereerst wil ik Elly Singer en Anne-Greth van Hoogdalem bedanken voor het mogelijk maken van dit onderzoek en voor de begeleiding. Onder jullie begeleiding heb ik een proces doorlopen waarin ik veel heb geleerd en mezelf regelmatig ben tegengekomen.

Tevens wil ik een aantal mensen bedanken voor hun statistische hulp. Joran Jongerling voor zijn begeleiding vanuit de Universiteit Utrecht, welke meer inhield dan ik had durven hopen. Bert van Zanten voor zijn doorzettingsvermogen en zijn alwetende en creatieve brein met betrekking tot statistiek. Melissa en Arjan voor het meedenken, steunen en het spuien van jullie statistische kennis. Jullie zijn mijn statistiekhelden!

Ten slotte bedank ik, Bert, Eefje, Maarten en Arjen; voor jullie steun zoals alleen familie die kan bieden. Ingeborg, Astrid, Karen, Kiekie, Jessica, Sanne, Martine, Samira, Nicky, Menno en Bart; voor afleiding en gezelligheid, aansporing en een luisterend oor wanneer nodig. Met extra dank aan mijn jaarclub die mij altijd wisten op te vrolijken wanneer het tegenzat en mij nog enthousiaster wisten te maken wanneer het op rolletjes liep.

Judith van Zanten

Oktober 2010

Utrecht

SAMENVATTING

Doel van het huidige onderzoek was de mogelijke invloed van leeftijdsgenoten op de seksespecifiekheid van (spel)gedrag van 3-jarigen in Nederlandse multiculturele kinderdagverblijven in kaart te brengen. Hierbij werd uitgegaan van de groepssocialisatie theorie van Judith Harris (1998). Middels systematische gedragsobservatie is bij 24 kinderen, waarvan 12 jongens en 12 meisjes, de seksespecifiekheid van (spel)gedrag onderzocht. Er werd verwacht dat kinderen meer met kinderen van dezelfde sekse spelen dan met kinderen van de andere sekse, dat meisjes met andere meisjes meer in dyaden dan in groepen spelen en dat jongens met andere jongens meer in groepen dan in dyaden spelen. Tevens werd verwacht dat jongens met andere jongens, minder dan meisjes met andere meisjes, in de nabijheid van de leidster spelen, minder spel vertonen waarbij de leidster betrokken is en minder spel vertonen dat door de leidster georganiseerd is. Tot slot is er exploratief gekeken naar 17 verschillende spelactiviteiten, waarbij gekeken is naar sekseverschillen, naar de invloed van het spelen met een partner van dezelfde sekse en naar de mogelijke invloed van formatie waarin gespeeld werd (dyade of groep).

In deze steekproef bleek geen voorkeur voor een speelpartner van dezelfde sekse. Wel bleek een lichte tendens voor meisjes om met andere meisjes in dyaden te spelen. Er werden geen sekseverschillen gevonden met betrekking tot de drie leidster variabelen; ook bleek het spelen met een partner van dezelfde sekse geen invloed te hebben op de rol van de leidster. In het tonen van bepaald spelgedrag werden enkele verschillen gevonden; zo bleken meisjes significant meer symbolisch huishoudelijk spel te spelen dan jongens. Met betrekking tot de invloed van het spelen met een same-sex partner bleek voornamelijk symbolisch huishoudelijk spel bij meisjes toe te nemen wanneer zij met andere meisjes speelden en bleek dit meer in dyaden voor te komen dan in groepen.

Aan de hand van de gebruikte steekproef kan de invloed van leeftijdsgenoten op de seksespecifiekheid van het (spel)gedrag van 3-jarigen in Nederlandse multiculturele kinderdagverblijven nauwelijks bepaald worden. De zojuist beschreven tendensen kunnen genoemd worden maar geven te weinig informatie over de invloed die leeftijdsgenoten kunnen hebben. In de toekomst zou een dergelijk onderzoek uitgebreid kunnen worden door het vergroten van de steekproef en zou het mogelijke effect van leeftijd van de speelpartner meegenomen kunnen worden.

SUMMARY

This thesis researches the possible influence of peers on the degree of gender stereotyped play behavior in 3-year olds in Dutch multicultural childcare centers. The influence of peers was considered according to Harris' (1998) theory of group socialization. Twenty-four children, twelve girls and twelve boys, were observed using systematic behavioral observation. A preference for same-sex play partners was expected for all children. Girls were expected to prefer dyadic play when in same-sex play, whereas boys were expected to prefer group play when in same-sex play. With regard to teacher influence, there was expected that boys in same-sex play, in comparison to girls in same-sex play, would be less proximate to the teacher, would show less activities involving the teacher and less activities organized by the teacher. The degree in which children showed a specific play-activity (with 17 activities defined) was exploratory researched, whereby gender differences, the influence of same-sex play and the influence of group composition (dyadic/group) were considered.

The results indicated no general preference for same-sex play. There was a small tendency visible for girls to show dyadic play when in same-sex play. No gender differences were found concerning the teacher influence; same-sex play in comparison to mixed-sex play showed no influence on the three teacher variables. With regard to the play activities, some gender differences were found. Girls showed significantly more symbolic domestic play in comparison to boys. Girls tended to show more symbolic domestic play when in same-sex play and showed a preference for dyads when doing this.

The results give too little information to make assumptions about the influence peers have on gender stereotyped play behavior of 3-year olds in Dutch multicultural childcare centers. Tendencies can be described but the real influence peers have can't be specified. For future research it would be useful to enlarge the sample and possibly include other factors that could be of influence, like the age of play partners.

INHOUDSOPGAVE

<u>Inleiding</u>	6.
<u>Hoofdstuk 1. Theoretisch kader</u>	8.
§ 1.1. Sekseverschillen	8.
§ 1.2. De ‘peergroup’	9.
§ 1.3. Voorkeur voor een speelpartner van dezelfde sekse	9.
§ 1.3.1. Selectie op basis van de spelactiviteit	10.
§ 1.3.2. Selectie op basis van de rol van de leidster	10.
§ 1.3.3. Selectie op basis van groepsformatie	11.
§ 1.3.4. Selectie op basis van beelden over seksestereotiep gedrag	11.
§ 1.3.5. Invloed van de ‘peergroup’	12.
§ 1.4. Onderzoeksvragen	13.
<u>Hoofdstuk 2. Methoden</u>	14.
§ 2.1. Setting	14.
§ 2.2. Participanten	14.
§ 2.3. Procedure	14.
§ 2.4. Instrumenten	14.
§ 2.4.1. Groepssamenstelling	15.
§ 2.4.2. De leidster	15.
§ 2.4.3. Spelactiviteiten	15.
§ 2.5. Betrouwbaarheid	17.
§ 2.6. Statistische analyses	17.
§ 2.6.1. Bewerking data	17.
§ 2.6.2. Test voor normaliteit	18.
§ 2.6.3. Analyses	18.
<u>Hoofdstuk 3. Resultaten</u>	19.
§ 3.1. Same-sex voorkeur	19.
§ 3.2. Jongensgroepen en meisjesdyaden?	20.
§ 3.3. Invloed van de leidster	23.
§ 3.4. Spelactiviteiten en sekse-specifiekheid	24.
<u>Hoofdstuk 4. Conclusie en Discussie</u>	28.
§ 4.1. Conclusie	28.
§ 4.2. Discussie	29.
<u>Literatuur</u>	33.
<u>Bijlagen</u>	35.

INLEIDING

De meeste jongens spelen het liefst met jongens en meisjes met meisjes. Deze voorkeur voor speelpartner blijkt uit onderzoek bij kinderen van de basisschoolleeftijd (Berk, 2009; Hoffmann & Powlishta, 2001; Maccoby, 1998; Ruble, Martin & Berenbaum, 2006). Uit een enkele studie blijkt deze voorkeur zelfs al op 2- en 3-jarige leeftijd (Serbin, Moller, Gulko, Powlishta, & Colbourne, 1994). Martin en Fabes (2001) vonden dat meer samenspel met kinderen van dezelfde sekse het seksespecifiek spelgedrag van kinderen versterkt. Seksespecifiek spelgedrag betreft bijvoorbeeld stoeien bij jongens en verbaal spel bij meisjes. Een gevolg van seksespecifiek spelgedrag is dat de andere sekse minder geïnteresseerd is in meespelen en eerder kiezen voor het spelen met kinderen van hun eigen sekse. Maccoby (1998) stelt dat hierdoor twee verschillende ‘werelden’ ontstaan: een jongens- en een meisjeswereld. Jongens en meisjes worden hierdoor gedurende hun ontwikkeling aan verschillende socialisatieprocessen blootgesteld en volgen als het ware verschillende ontwikkelingspaden.

In Nederland komen kinderen veelal vanaf jonge leeftijd in een vorm van groepsopvang terecht. Hierdoor hebben zij al vroeg de keuze met wie ze willen spelen en is er ruimte voor groepsvorming. Een gevolg zou kunnen zijn dat al op heel jonge leeftijd twee verschillende groeps culturen ontstaan: een jongenscultuur en een meisjescultuur. In huidig onderzoek wordt gekeken naar het samen spelen van jonge kinderen in kinderdagverblijven; of samenspel met kinderen van dezelfde sekse, in vergelijking met alleen spel en samenspel met kinderen van de andere sekse, het spelgedrag seksespecifieker maakt en zo de twee ‘werelden’ visie bevestigt.

De hoofdvraag van deze studie luidt: Welke invloed hebben leeftijdsgenoten op de seksespecifiekheid van het (spel)gedrag van jonge kinderen?

Informatie over het ontstaan van de voorkeur voor een bepaalde speelpartner en het ontstaan van groepsvorming kunnen relevant zijn voor kinderdagverblijven en scholen. Zij kunnen middels hun handelen rekening houden met de sekseverschillen, bijvoorbeeld door invloed uit te oefenen op de groepssamenstelling of de activiteiten die plaatsvinden. Indien er daadwerkelijk twee verschillende ‘werelden’ ontstaan kan er overwogen worden of de omgeving hier iets aan moet doen of kinderen hun eigen gang moet laten gaan. Een kind dat niet hetzelfde seksespecifieke spelgedrag preferereert als zijn/haar seksegenoten kan bijvoorbeeld buiten een groep vallen. Zeker met het oog op de ontwikkeling van sociale vaardigheden en preventie van pesten is het van belang uit te diepen of en hoe deze twee verschillende subculturen ontstaan.

Bij volwassenen bestaan er op meerdere vlakken sekseverschillen. Mannen en vrouwen bekleden verschillende posities in de maatschappij en worden verschillend behandeld. Onderzoek naar het sekseverschil in de keuze van speelpartner en groepsvorming op jonge leeftijd is wetenschappelijk relevant omdat de basis voor dit sekseverschil in deze levensfase kan liggen.

Uitkomsten van onderzoek naar sekseverschillen liggen niet altijd op een lijn. Waar voorheen vaak de focus lag op interne eigenschappen die zouden verschillen tussen jongens en meisjes, bijvoorbeeld temperament, wordt er tegenwoordig meer gezocht naar situationele verklaringen. Gedragingen van de mens worden beïnvloed door de situatie waarin zij zich bevinden. Harris (1995, 1998) beargumenteert dat kinderen hetgeen ze thuis leren niet per definitie toepassen wanneer zij buitenshuis zijn. Dit is een andere context, waar mogelijk andere gedragingen de voorkeur krijgen. Het verschil in context kan ook de aanwezige speelpartners betreffen. Voor te stellen is dat een kind zich anders gedraagt wanneer het alleen met kinderen van dezelfde sekse speelt dan wanneer het met kinderen van de andere sekse speelt. Gedrag zou afhankelijk van de situatie seksespecifieker kunnen worden of juist minder seksespecifiek. In huidig onderzoek wordt deze situationele benadering meegenomen.

In de volgende hoofdstukken zal allereerst in een theoretisch kader uiteengezet worden wat er bekend is over sekseverschillen met betrekking tot groepsvorming, de rol van de leidster en de keuze van spelactiviteit. Vervolgens worden de methodologische aspecten van het onderzoek beschreven. Hierna volgen de resultaten en het laatste hoofdstuk bevat conclusies en een hieruit voortvloeiende discussie.

HOOFDSTUK 1. THEORETISCH KADER.

§ 1.1. Sekseverschillen

Vanaf de eerste levensjaren zijn verschillen tussen jongens en meisjes zichtbaar. Berk (2009) vat deze als volgt samen: Meisjes leren gemiddeld eerder praten, leren vlotter lezen en schrijven en gedurende de hele basisschoolperiode halen ze gemiddeld betere cijfers dan jongens. Dit verschil neemt tijdens de middelbare school periode af; jongens scoren in deze fase veelal hoger op de exacte vakken dan meisjes. Jongens hebben tevens vanaf een leeftijd van 2 jaar gemiddeld betere ruimtelijke vaardigheden, een verschil dat zichtbaar blijft tot in de volwassen periode. Meisjes zijn gemiddeld sterker ontwikkeld op het gebied van pro sociaal gedrag en emotionele ontwikkeling; zij maken beter gebruik van empathie en sympathie dan jongens. Jongens zijn daarentegen minder vaak timide en angstig dan meisjes, zij nemen meer risico's en zijn fysiek actiever dan meisjes. Jongens tonen tevens vanaf het eerste levensjaar al meer agressie dan meisjes en in de adolescentie periode hebben jongens dan ook meer kans dan meisjes om in aanraking te komen met geweld. Meisjes hebben in de adolescentie periode echter meer kans op depressie dan jongens. In al deze verschillen bestaat overlap tussen beide seksen. Er zijn meisjes die fysiek wilder en agressiever zijn dan de gemiddelde jongen en er zijn jongens die meer timide en angstig zijn dan de meeste meisjes. Er zijn veel uitzonderingen op de regel. Naast verschillen in gedrag komen ontwikkelingsproblemen, zoals genetische en lichamelijke afwijkingen, retardatie, spraak- en taalproblemen, leesproblemen en gedragsproblemen, gemiddeld meer voor bij jongens dan bij meisjes (Berk, 2009).

De vraag rijst waar deze sekseverschillen vandaan komen. Hiervoor kan naar verklaringen uit verschillende invalshoeken gezocht worden. Achtereenvolgens zullen verklaringen uit drie invalshoeken besproken worden.

Maccoby (1998) geeft allereerst een verklaring vanuit de biologische hoek en stelt dat hormonen een rol spelen. De aanwezigheid van androgenen veroorzaken het fysiek wilde gedrag bij jongens. Uit onderzoek blijkt dit bij andere zoogdieren op dezelfde manier te werken. Wanneer muizen prenataal mannelijke hormonen (androgenen) ingespoten kregen, bleken beide seksen een verhoging van actief spelgedrag en agressie te vertonen (Sato et al, 2004). Er lijkt dus deels een biologische basis voor sekseverschillen in gedrag te zijn. Echter kan daarmee niet alles verklaard worden.

Een tweede verklaring heeft te maken met de invloed van de omgeving. De omgeving en daarmee de opvoeders leveren namelijk ook een bijdrage aan het ontstaan van verschillen tussen jongens en meisjes. Nog voordat een kind beseft van welk geslacht het is, wordt er in zijn of haar omgeving al rekening gehouden met het feit dat het een jongen of een meisje is. Ouders kleden hun kind zo aan dat de buitenwereld kan zien welk geslacht het heeft en het krijgt cadeautjes die passend zijn voor het eigen geslacht. Uit onderzoek is gebleken dat vanaf de geboorte ouders in de omgang met het kind rekening houden met de sekse; meisjes worden voorzichtiger behandeld dan jongens en tegen meisjes wordt meer gepraat (Maccoby, 1998; Berk, 2009). Ouders blijken vaker onafhankelijkheid bij jongens

te stimuleren, door ze bijvoorbeeld meer hun eigen spel te laten bepalen en niet in te grijpen wanneer ze speelgoed van anderen proberen af te pakken, rondrennen en overal opklimmen. Bij meisjes wordt juist nabijheid en afhankelijkheid gestimuleerd door aanwijzingen en hulp te geven tijdens het spelen, gesprekken te voeren over het spel dat gespeeld wordt en veel aanmoedigende opmerkingen te maken (Berk, 2009). Tevens wijzen ouders meisjes vaker dan jongens op emoties en gevoelens van anderen. Hiermee lijken ouders te stimuleren dat meisjes empathie en prosociaal gedrag ontwikkelen (Berk, 2009). Er wordt dus al vanaf een jonge leeftijd op verschillende manieren met meisjes en jongens omgegaan, wat mede bij zou kunnen dragen aan de zichtbare verschillen tussen de twee seksen.

§ 1.2. De ‘peergroup’

Harris (1995, 1998) claimt dat er naast een genetische basis en de invloed van de opvoeders een belangrijker medium bestaat dat invloed uitoefent op het gedrag van een kind, namelijk de ‘peergroup’ van een kind. Zij beargumenteert dit vanuit een context-specifieke benadering; gedrag wordt niet alleen beïnvloed door omgeving maar het is ook afhankelijk van de specifieke omgevings situatie, de context, waarin een kind zich op een bepaald moment bevindt (Harris, 1995, 1998). Harris (1995, 1998) claimt dat de kenmerken die in een kind zelf zitten, zoals temperament, altijd op een bepaalde manier tot uiting komen, in welke context het kind zich ook bevindt. Echter kan gedrag in de ene situatie anders zijn dan in de andere situatie. De context verandert dus het gedrag van het kind. Harris (1995, 1998) gaat er dan ook vanuit dat socialisatie een contextspecifieke vorm van leren is. Een kind leert welke gedragingen in welke contexten te vertonen.

Harris (1995, 1998) stelt in haar *groepsocialisatie theorie* dan ook dat leeftijdsgenoten een zeer belangrijke rol spelen in de sociale en emotionele ontwikkeling van een kind. Een kind identificeert zichzelf met andere leden van zijn/haar groep en binnen de groep beïnvloeden de kinderen elkaar in hun gedrag. Dit gebeurt middels een aantal groepsprocessen. Allereerst hebben leden van een groep de neiging om een vijandige opstelling te bewaren tegenover leden van andere groepen. Een ander belangrijk groepsproces is dan ook het versterken van de verschillen tussen groepen. Het lijkt zo te zijn dat groepsleden bepaald gedrag vertonen om zich als groep te kunnen onderscheiden van andere groepen. De verschillen tussen groepen worden zo versterkt (Harris, 1995, 1998). Wellicht spelen de zojuist beschreven groepsprocessen ook een rol bij jongere kinderen. In huidig onderzoek wordt de groepsocialisatie theorie van Harris (1995, 1998) dan ook aangehouden.

§ 1.3. Voorkeur voor een speelpartner van dezelfde sekse

Het fenomeen dat centraal staat in dit onderzoek betreft de voorkeur van jonge kinderen voor een speelpartner van dezelfde sekse. Er zijn verschillende verklaringen voor dit fenomeen. Achtereenvolgens zullen mogelijke verklaringen die relevant zijn voor dit onderzoek besproken worden.

§ 1.3.1. Selectie op basis van de spelactiviteit

Een mogelijke verklaring voor de voorkeur voor een speelpartner van dezelfde sekse zou kunnen zijn dat kinderen elkaar selecteren op basis van het (spel)gedrag dat ze laten zien. De seksevoorkeur komt vooral naar voren tijdens momenten van vrij spel, waarin het kind zelf mag bepalen met wie en wat het speelt (Fabes et al., 2003). Maccoby (1998) stelt dat een kind zich meer identificeert met het gedrag van een kind van dezelfde sekse dan met het gedrag van een kind van de andere sekse. Op basis van dit identificatieproces zou een kind zijn/haar speelpartner uit kiezen. Meisjes zouden afgeschrokken zijn door het wilde gedrag van jongens en jongens zouden het rustige gedrag van meisjes niet prikkelend genoeg vinden. De sekseverschillen in spelactiviteit komen vooral naar voren wanneer een kind speelt met een ander kind van dezelfde sekse.

Er zijn meerdere sekseverschillen in spelgedrag op basis waarvan een kind volgens Maccoby (1998) zijn/haar speelpartner zou kunnen selecteren. Een sekseverschil dat veel genoemd wordt is dat jongens vaker dan meisjes 'rough-and-tumble' spel laten zien (in het Nederlands vaak aangeduid als stoeien) (Fabes et al., 2003; Maccoby, 1974; Berk, 2009). Hieronder valt lichamelijk contact, dat niet agressief bedoeld is, zoals duwen en trekken op een speelse manier (DiPietro, 1981; Berk, 2009). Uit onderzoeken van DiPietro (1981) en Lindsay en Mize (2001) blijkt dat jongens en meisjes in een gelijke omgeving verschillende soorten spel laten zien. Jongens vertonen meer lichamelijke activiteit en stoeigedrag dan meisjes. In het contact met elkaar zijn zij voornamelijk fysiek en de spelsituatie is ongestructureerd. Meisjes vertonen spel met meer structuur en het contact gaat voornamelijk verbaal (DiPietro, 1981; Lindsay & Mize, 2001). Ze zijn in hun spel minder luidruchtig dan jongens (Smith & Inder, 1993) en blijken een voorkeur te hebben voor spel waarbij sociale regels horen. Ook geven zij de voorkeur aan spel dat door volwassenen gestructureerd is (Smith & Inder, 1993; Berk, 2009). Jongens geven daarentegen voorkeur aan spel dat zijzelf kunnen structureren en waarvan zij zelf de regels kunnen bepalen (Smith & Inder, 1993; Berk, 2009). Gezien deze verschillende voorkeuren is onderzoek naar de rol van volwassenen in het spel van kinderen interessant.

§ 1.3.2. Selectie op basis van de rol van de leidster

Onderzoek van Fabes et al (2003) toont dat er sekseverschillen bestaan met betrekking tot de rol van de leidster in het spelgedrag van kinderen. Meisjes spelen vaker dan jongens in de nabijheid, binnen een straal van drie meter, van de leidster. Tevens blijkt dat meisjes vooral de nabijheid van de leidster opzoeken wanneer zij in een groep van dezelfde sekse spelen en dat jongens zowel in groepen van dezelfde sekse als dyaden van dezelfde sekse minder de nabijheid van de leidster opzoeken (Fabes et al., 2003). Meisjes blijken vaker dan jongens een spelactiviteit te kiezen waarbij een volwassene betrokken is of die door een volwassene georganiseerd is. Deze voorkeur heeft zeer waarschijnlijk te maken met het feit dat meisjes gestructureerd spel met sociale regels prefereren boven spel zonder regels (Fabes et al., 2003). De zojuist genoemde voorkeur van jongens voor spel dat zij zelf kunnen structureren blijkt ook uit de resultaten van het onderzoek van Fabes et al. (2003). Doordat jongens

minder in de nabijheid van de leidsters spelen en de leidster dus ook minder invloed kan uitoefenen op het spel, hebben jongens meer ruimte hun eigen regels en eigen structuur aan te brengen aan hun spel.

§ 1.3.3. Selectie op basis van groepsformatie

Naast de verschillen met betrekking tot spelactiviteit en de rol van de leidster blijken ook sekseverschillen in de (voorkeur voor) groepsformatie. Jongens spelen vaker in grotere groepen dan meisjes. Meisjes spelen vaker in dyaden (Benenson, Apostoleris & Parnass, 1997; Berk, 2009; Fabes et al, 2003, Ruble et al, 2006). In groepen jongens is een stabiele hiërarchie aanwezig die weinig veranderbaar is. Er is sprake van concurrentie en de drang om dominantie en superioriteit te tonen. Spelletjes zijn geregeld fysiek en hebben vaak een wedstrijdelement. Jongens komen samen op basis van de activiteit die plaatsvindt (Grey, 2002; Berk, 2009). In dyaden en groepen meisjes is de hiërarchie variabel en komt samenwerken tussen de speelpartners veel naar voren. Naarmate meisjes ouder worden komen zij vaker samen om ‘gewoon te kletsen’. Er is tevens sprake van een concurrentie strijd, maar deze uit zich subtieler dan in groepen jongens (Maccoby, 1998; Grey, 2002; Berk, 2009).

§ 1.3.4. Selectie op basis van beelden over seksestereotiep gedrag

Een vierde mogelijke verklaring voor de voorkeur voor een speelpartner van dezelfde sekse zou te maken kunnen hebben met het beeld dat kinderen zelf bezitten over seksestereotiepe gedragingen. In huidig onderzoek wordt dit niet als variabele meegenomen, echter is er overlap met andere verklaringen en wordt daarom ter volledigheid deze verklaring besproken.

Zoals al bleek heeft de omgeving vanaf de geboorte van een kind invloed op het beeld dat het ontwikkelt over stereotiep gedrag voor jongens en stereotiep gedrag voor meisjes. Als het kind een meisje is en voor haar verjaardag voornamelijk poppen krijgt, zal het gewend raken aan het idee dat poppen bij meisjes horen en niet bij jongens (Berk, 2009; Harris, 1998). Vanaf een leeftijd van anderhalf jaar tonen kinderen dan ook al een voorkeur voor seksestereotiep speelgoed (Berk, 2009). Jongens tonen bijvoorbeeld vaak interesse in auto's en meisjes in speelgoed dat met huishouden en verzorgen te maken heeft, zoals poppen en een keukentje. Wanneer we Maccoby's (1998) theorie aanhouden dat kinderen hun speelpartner selecteren op basis van het gedrag, zouden we kunnen concluderen dat de sekse van een potentiële speelpartner niet uitmaakt, maar dat het gaat om de manier van spelen en de spelactiviteit. Wanneer een jongen met poppen speelt dan heeft deze jongen theoretisch net zo veel kans om als speelpartner geselecteerd te worden door een meisje, als een meisje dat met poppen speelt. Hier spelen echter ook de seksestereotiepe beelden die een kind zelf bezit een rol. Kinderen onder de vier jaar bezitten rigide beelden over seksestereotiep gedrag van de verschillende seksen, zoals “mannen kunnen niet voor baby's zorgen” en “meisjes kunnen geen politieagent worden”. De kans bestaat dan ook dat meisjes een jongen die met poppen speelt niet accepteren in hun spel omdat ze het niet vinden horen (Berk, 2009). Het kind dat spel vertoont dat

seksstereotiep is voor de andere sekse, heeft dus kans een buitenstaander te worden. Wat naast de rigide beelden over seksstereotiep gedrag mee kan spelen is de wil van een kind om een typisch meisjes of een typisch jongetje te willen zijn. Juist omdat kinderen buiten de groep kunnen vallen door afwijkend gedrag, kunnen kinderen het seksstereotiepe gedrag gaan overdrijven om daarmee te laten zien aan de buitenwereld dat zij wel degelijk een ‘echt’ meisje of jongetje zijn. Een meisje dat graag met de blokken zou willen spelen maar dit niet durft omdat ze bang is een buitenstaander te worden, speelt met de poppen omdat ze denkt dat dat zo hoort en omdat ze zo wil laten zien dat ze een meisje is (Berk, 2009).

§ 1.3.5. Invloed van de ‘peergroup’

De laatste en voor dit onderzoek meest relevante verklaring voor de voorkeur voor een speelpartner van dezelfde sekse lijkt te maken te hebben met de invloed van de ‘peergroup’. Hierbij wordt teruggegrepen op de reeds genoemde groepsocialisatie theorie van Harris (1995, 1998).

Zoals een kind zichzelf onderscheidt van een volwassene, kan het zichzelf ook onderscheiden van de andere sekse. Sekse blijkt een van de eerste categorieën waar de mens anderen in onderscheidt (Berk, 2009). Al vanaf jonge leeftijd kan men onderscheid maken tussen mannen en vrouwen, wat ook blijkt uit het feit dat kinderen vanaf een leeftijd van twee jaar al in staat zijn een voorkeur te tonen voor kinderen van hun eigen sekse (Harris, 1995). Wanneer kinderen in dyaden of groepen van dezelfde sekse spelen ontstaan er twee categorieën waarbij een kind een ander kan indelen, namelijk ‘jongens’ en ‘meisjes’. Harris (1995, 1998) claimt dan ook dat gedrag van een kind vooral verschilt tussen situaties waarin het met kinderen van dezelfde sekse is en situaties waarin het met kinderen van de andere sekse is. Groepsleden gaan steeds meer op elkaar lijken naarmate ze langer met elkaar omgaan (Harris, 1995, 1998). Dit houdt in dat ze ook qua gedrag op elkaar kunnen gaan lijken. Groepsleden vertonen gedrag waarmee zij zich proberen te onderscheiden van andere groepen. Jongens kunnen zich bijvoorbeeld gaan afzetten tegen meisjes, denk hierbij ook aan een favoriete groepsindeling tijdens spelletjes: ‘de jongens tegen de meisjes’. Een gevolg hiervan is dat jongens zich meer een jongen gaan voelen en meisjes zich meer een meisje gaan voelen. Het onderscheid tussen de groepen wordt groter en de toewijding van de groepsleden wordt zo sterker (Harris, 1995, 1998). Hierbij komen ook weer de beelden die een kind heeft over seksstereotiepe gedragingen kijken; de wil van een kind om een ‘echt’ jongetje of meisje te zijn kan het stereotiepe gedrag in zijn/haar groep tevens versterken doordat een kind een voorkeur heeft voor de eigen sekse stereotiepe activiteiten (Harris, 1998).

Het lijkt er dus op dat gedrag seksespecifieker wordt wanneer er gespeeld wordt met kinderen van de eigen sekse, iets wat Maccoby (1998) naar aanleiding van haar onderzoeken ook al eerder opperde. Zij ontdekte dat de verschillen in gedrag tussen jongens en meisjes het grootst zijn wanneer zij in groepen van hun eigen sekse spelen (Maccoby, 1998). Hier lijkt dus de groepsocialisatie theorie te gelden; kinderen in groepsverband versterken elkaars gedrag. Ook Martin en Fabes (2001) vonden dat

hoe meer kinderen met andere kinderen van dezelfde sekse spelen, hoe seksespecifieker hun spelgedrag wordt. Wanneer kinderen veel in dyaden en groepen van dezelfde sekse spelen, neemt de seksesegregatie toe. In die zin kan seksestereotiep spelgedrag een negatief gevolg hebben, omdat de twee werelden visie zo bevestigd wordt. Tevens bleek uit het voorbeeld van de jongen die met poppen speelt, dat seksestereotiep spelgedrag voor underdogs in een groep kan zorgen. Het huidige onderzoek richt zich op de invloed van de 'peer group' op de seksespecificiteit van het spelgedrag.

§ 1.4. Onderzoeksvragen

De algemene hoofdvraag van deze studie luidt: *Welke invloed hebben leeftijdsgenoten op de seksespecificiteit van (spel)gedrag van kinderen?*

Deze hoofdvraag wordt uitgewerkt in de volgende deelvragen:

1. Spelen kinderen vaker met iemand van dezelfde sekse dan met iemand van de andere sekse?
Hypothese: Kinderen spelen vaker met iemand van dezelfde sekse dan met iemand van de andere sekse.
2. Is de samenstelling van jongensgroepen anders dan die van meisjesgroepen?
Hypothese: Jongensgroepen zijn groter, meisjes spelen meer in dyaden dan jongens.
3. Verschillen jongensgroepen van meisjesgroepen met betrekking tot de nabijheid van de leidster, de betrokkenheid van de leidster en de mogelijke organisatie door de leidster?
Hypothese: Jongens spelen minder in de nabijheid van de leidster, spelen minder spel waarbij de leidster betrokken is of spel dat door de leidster georganiseerd is.
4. Vertonen kinderen tijdens samenspel met iemand van de andere sekse minder seksespecifiek gedrag dan in spel met iemand van dezelfde sekse?
*Hypotheses: - In jongens-dyaden/groepen wordt meer stoeigedrag vertoond.
- In meisjes-dyaden/groepen wordt meer symbolisch huishoudelijk spel vertoond.
- In gemixte groepen is het spel minder seksespecifiek.*

HOODSTUK 2. METHODEN

§ 2.1. Setting

Voor dataverzameling is gebruik gemaakt van 16 multiculturele kinderdagverblijven in Nederland, welke voor een eerder grootschalig onderzoek geselecteerd zijn. Deelnemende kinderdagverblijven voldeden minimaal aan algemene kwaliteitscriteria, qua ruimte, leiding en faciliteiten. De dagverblijven bevonden zich in verschillende steden zoals Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en andere kleinere plaatsen. De groepssamenstelling op de dagverblijven varieerden per locatie. Bij het ene kinderdagverblijf was sprake van horizontale groepen (alleen kinderen van dezelfde leeftijd) en bij het andere kinderdagverblijf sprake van verticale groepen (kinderen van 0-4 jaar). De groepen bestonden gemiddeld uit tien kinderen.

§ 2.2. Participanten

Uit 96 gevolgte kinderen van het eerdere grootschalige onderzoek zijn 24 3-jarigen random geselecteerd om te volgen in hun spelgedrag. Er is gekozen voor een variatie aan etniciteit, waarbij van elk geslacht vier Nederlandse, vier Marokkaanse en vier Antilliaanse kinderen zijn betrokken in het onderzoek. Ouders van de gevolgte kinderen hebben toestemming verleend tot het filmen van hun kind en zijn geïnformeerd over het onderzoek.

§ 2.3. Procedure

De gevolgte kinderen in dit onderzoek werden aangeduid als *doelkinderen*. Middels video en audio opnames zijn de doelkinderen gevolgd in hun spelgedrag.

Het spelgedrag werd vastgelegd tijdens ‘vrij spel’. Met vrij spel wordt ‘een situatie waarin het kind zelf kan bepalen wat het speelt, met of zonder interactie met de leidster’ (van Hoogdalem, Singer, Bekkema & Sterck, 2008) bedoeld. Elke activiteit die het kind zelfstandig uitvoert, of met hulp van de leidster, kan vrij spel zijn. Op deze momenten is het kind ook vrij te kiezen met wie het speelt en waar. Momenten in dit onderzoek die hier niet onder vielen zijn bijvoorbeeld wanneer het kind naar de wc moest, er gegeten of gedronken werd of wanneer er plenaire activiteiten plaatsvonden. Tijdens de opnames vond er geen interactie met de observatoren plaats.

De opnames zijn geanalyseerd, waarbij gelet werd op kenmerken van het doelkind, kenmerken van de speelpartner(s), de rol van de leidster en 17 verschillende spelactiviteiten.

§ 2.4. Instrumenten

Er is geobserveerd aan de hand van video en audio opnames. Er is gekozen voor time-sampling middels 10-s interval observatie. Van elk doelkind was er 60 minuten aan opname.

§ 2.4.1. Groepssamenstelling

Om in kaart te brengen met wie het doelkind speelde werd bij elke observatie genoteerd of er alleen of met anderen werd gespeeld. Wanneer er met anderen werd gespeeld werd vastgelegd met hoeveel kinderen er werd gespeeld en van welke sekse deze kinderen waren. Als er met één ander kind gespeeld werd, kreeg dit het label ‘dyade’ en wanneer er met meer dan één ander kind gespeeld werd, werd het label ‘groep’ genoteerd. Vervolgens werd bepaald of dit een dyade/groep was van kinderen van dezelfde sekse of van kinderen van beide seksen. Zo ontstonden de volgende variabelen met betrekking tot groepssamenstelling; ‘same-sex’, ‘group play’, ‘same-sex group’, ‘mixed-sex group’. Een lage score op de variabelen ‘same-sex’ en ‘group play’ stelde respectievelijk gemixte sekse spel en dyadisch spel voor. Een lage score op ‘same-sex group’ en ‘mixed-sex group’ houden dyadisch spel met dezelfde sekse en dyadisch spel met gemixte sekse in. Voor elk van deze variabelen is de ‘tegenovergestelde’ complementaire variabele tevens aangemaakt om hier los analyses mee te kunnen doen. Zo ontstonden de variabelen ‘mixed-sex’, ‘dyadic play’, ‘same-sex dyade’ en ‘mixed-sex dyade’. In tabel 1 is zichtbaar welke groepsformaties mogelijk geobserveerd konden worden.

Tabel 1. Mogelijke groepsformaties.

Alleen spel	Samen spel	
	<i>Same-sex</i>	<i>Mixed-sex</i>
	- dyade	- dyade
	- groep	- groep

§ 2.4.2. De leidster

Met betrekking tot nabijheid werd genoteerd of de leidster zich wel of niet binnen een straal van drie meter van het doelkind bevond. Voor de betrokkenheid werd genoteerd of de leidster wel of niet betrokken was bij het spel. Met betrokkenheid werd bedoeld of de leidster bijvoorbeeld meespeelde of het kind met onderdelen van het spel hielp. Om de mogelijke organisatie van de leidster te bepalen werd tot slot genoteerd of de leidster het spel geïnitieerd, dan wel georganiseerd had. Deze drie variabelen hadden de volgende benamingen: ‘leidster nabij’, ‘leidster betrokken’, ‘leidster organisatie’. Waarbij een hoge score op deze variabelen respectievelijk nabijheid van de leidster, betrokkenheid van de leidster en mogelijke organisatie door de leidster inhield.

§ 2.4.3. Spelactiviteiten

Om tijdens elke observatie te bepalen welke spelactiviteit er plaats vond is gebruik gemaakt van tabel 2. Hierin zijn alle mogelijke spelactiviteiten uiteengezet. Een spelcategorie werd als seksespecifiek gezien wanneer een van beide seksen deze activiteit significant meer toonde dan de andere sekse en wanneer de activiteit meer vertoond werd tijdens ‘same-sex’ spel dan tijdens ‘mixed-sex’ spel.

Tabel 2. Geobserveerde spelactiviteiten.

<i>Spelactiviteit</i>	<i>Beschrijving</i>	<i>Voorbeelden</i>
Constructie	Spel waarbij het kind iets construeert, wat met verschillende materialen kan zijn.	Blokken, bouwen, lego, duplo, met papier iets maken.
Exploratief	Het kind bekijkt/bevoelt/hanteert materiaal, onderzoekend gedrag.	Manipulatie van bijvoorbeeld water/zand
Speel/leer	Spel waarbij het kind cognitief gestimuleerd wordt.	
- Boekjes	Het kind hanteert een boekje	Voorlezen, verhaal vertellen en in boekje kijken.
- Overig	Het kind speelt met ander materiaal dan boekjes, waarbij het wel cognitief gestimuleerd wordt.	Puzzelen, vorm herkennen, stempelen.
Functioneel	Spelgedrag waarbij het gaat om lichamelijke activiteit	
- Wielen	Rijden op/met een voertuig met wielen.	Fietsen, met de bobby-car.
- Stoeien	Spelgedrag waarbij fysiek contact plaatsvindt, maar op een vriendschappelijke en speelse manier.	'Rough-and-tumble play'.
- Agressie	Gedrag waarbij fysiek contact plaatsvindt, met doel de ander pijn te doen.	Slaan, schoppen, bijten, trekken.
- Overig	Gedrag waarbij het gaat om lichamelijke activiteit maar wat niet bij de andere drie categorieën hoort.	Rennen, balspel, glijbaan, wippen, voetballen, springen.
Symbolisch	Spel waarbij iets uit- of nagespeeld wordt	
- Wielen	Spelen met materiaal met wielen, waarbij 'gereden' wordt.	Spelen met autootjes, treintjes en vliegtuigjes.
- Huishoudelijk	Spel waarbij huishoudelijke activiteiten nagespeeld worden.	Eten klaarmaken, keukentje, poppen, slapen, lippen stiften, wassen.
- Overig	Symbolisch spel dat niet bij de andere twee categorieën in te delen is.	Spelen met de boerderij, doktertje, verkleedpartijtje, politietje.
Expressie	Spelgedrag waarbij het kind zich uit.	Muziek maken, verven, tekenen, dansen, grapjes, gevoelsuiting, verstoppertje spelen, kiekeboe.

Verbaal	Verbaal contact, waarbij het primair gaat om het kletsen.	Praten en intiem contact zoals kletsen met elkaar, vragen stellen, uitleggen, op schoot zitten.
Leidster helpen	Het helpen van de leidster met een activiteit.	Speelgoed opruimen, samen met leidster was opvouwen, tafel dekken of iets uitdelen
Bewust kijken	Gericht met aandacht kijken naar wat anderen doen of wat er gebeurt.	Bijvoorbeeld naar de klusjesman, auto's in de straat, leidster die een baby verzorgt, puzzelen andere kinderen. Ook foto's bekijken op familiemuur en foto's van zichzelf. (foto's in boekjes horen bij speel/leer boekjes)
Transitie	Een overgang-moment waarop het kind geen spelgedrag laat zien en geen doel lijkt te hebben.	Rondlopen/rondkijken zonder doel, zwerfgedrag, niets doen, staren, duimen.
Overig	Spel wat niet in bovenstaande categorieën onder te brengen is.	

§ 2.5. Betrouwbaarheid

Om de inter-observatorbetrouwbaarheid te bepalen, werd gebruik gemaakt van Cohen's kappa. Twee observatoren hebben 77 10-s intervals onafhankelijk van elkaar gescoord, om zo voor de variabelen speelpartners, spelactiviteit, leidster nabijheid, leidster betrokkenheid en leidster organisatie Cohen's kappa vast te kunnen stellen. In tabel 3 is voor elke variabele Cohen's kappa weergegeven.

Tabel 3. Betrouwbaarheid aan de hand van Cohen's Kappa.

<i>Variabele</i>	<i>Cohen's Kappa (κ)</i>
Speelpartners (alleen/samen spel, dyade/groep)	1.00
Spelactiviteit	0.93
Leidster nabijheid	1.00
Leidster betrokkenheid	1.00
Leidster organisatie	1.00

§ 2.6. Statistiek

Alle geobserveerde data zijn ingevoerd in SPSS Statistics 17.0. Zo ontstond een dataset waarin per participant voor elk 10s interval de verschillende variabelen gescoord waren.

§ 2.6.1. Bewerking data

De dataset met alle meetmomenten van de 24 participanten is gecomprimeerd tot een dataset met waardes op alle variabelen *per* kind. Zo ontstonden waarden op de volgende variabelen: 'same-sex', 'group play', 'same-sex group', 'mixed-sex group', 'leidster nabij', 'leidster betrokken', 'leidster organisatie' en de variabelen voor de 17 verschillende spelactiviteiten.

Voor elke variabele is een relatieve waarde uitgerekend. Deze waarde representeert het percentage van de tijd dat een kind die bepaalde gedraging liet zien. Voor de drie variabelen met betrekking tot de leidster en voor alle spelactiviteit variabelen is de relatieve waarde uitgerekend aan de hand van het aantal meetmomenten beschikbaar voor het betreffende kind. Zo werd gecorrigeerd voor missende meetmomenten bij enkele kinderen. Voor de variabelen ‘same sex’, ‘group play’, ‘same-sex group’ en ‘mixed-sex group’ is de relatieve waarde uitgerekend aan de hand van het aantal interactiemomenten van het betreffende kind. Dit om te corrigeren voor de variabiliteit tussen kinderen, in de verhouding alleen spel - samen spel.

§ 2.6.2. Test voor normaliteit

Om aan de voorwaarden voor parametrische tests te voldoen moet de normaliteitsassumptie getest worden (Field, 2009). Hiervoor zijn alle variabelen middels een Shapiro-Wilk test getest op normaliteit. Er is tevens per variabele gebruik gemaakt van boxplots, histogrammen en Q-Q plots om meer visueel weer te geven hoe deze variabelen verdeeld waren (Field, 2009).

Voor de variabele ‘same-sex’ bleek uit de Shapiro-Wilk test een niet significante waarde ($p > .05$), wat een normaal verdeling suggereert. Uit de figuren bleek dit echter niet (zie bijlage 1). Met name de Q-Q plot laat helder zien dat de verdeling niet normaal is. Ook uit de ‘skewness’ en ‘kurtosis’ waarden bleek een afwijking van de normaal verdeling (wanneer deze waarden nul zijn is er sprake van een normaal verdeling). Belangrijk bij de interpretatie van deze gegevens is de steekproefgrootte. Een kleine steekproef ($n=24$) maakte het in dit geval noodzakelijk de mogelijke schending van de normaliteitsassumptie zelf te beoordelen (Tabachnick & Fidell, 2007). Er werd dus aangenomen dat de variabele ‘same-sex’ *niet* normaal verdeeld is.

Voor alle andere variabelen bleek een niet-normaal verdeelde distributie. Gezien deze variabelen op dezelfde manier getest zijn is in bijlage 2 slechts van de variabele ‘leidster nabij’ de normaliteitstest en de figuren opgenomen.

§ 2.6.3. Analyses

Een gevolg van de niet normaal verdeelde variabelen is dat er niet voldaan wordt aan de parametrische assumpties. Er mogen dus slechts non-parametrische tests met deze data gedaan worden (Field, 2009). Om de mogelijke invloed van de verschillende variabelen mee te nemen zou idealiter een lineaire regressie analyse uitgevoerd worden, welke nu niet toegestaan was. Een belangrijke non-parametrische test die toegepast is op deze data is de Mann-Whitney U test. Deze test is voor elke variabele gebruikt om mogelijke sekseverschillen te onderzoeken.

Tevens is er veel gewerkt met figuren om hierbij tendensen te kunnen beschrijven. Met name scatterplots kunnen helderheid bieden met betrekking tot mogelijke sekseverschillen en algehele tendensen voor variabelen (Field, 2009).

HOODSTUK 3. RESULTATEN

Uit de resultaten blijkt dat meisjes meer samen speelden (62 % van de tijd) dan alleen speelden (38 % van de tijd) en dat dit verschil voor jongens minder duidelijk zichtbaar was (zie ook tabel 4). Ook bleek dat meisjes in samen spel vaker in gemixte sekse dyaden/groepen speelden dan in dyaden/groepen van dezelfde sekse. In tabel 4 is tevens het sekseverschil in het percentage tijd dat de leidster betrokken was weergegeven.

Tabel 4. Percentage van de tijd dat alleen/samen spel en leidster betrokkenheid getoond wordt, voor beide seksen.

	<i>Jongens</i>	<i>Meisjes</i>
Alleen spel	55 %	38 %
Samen spel	45 %	62 %
Same-sex	50 %	43 %
Mixed-sex	50 %	57 %
Leidster betrokkenheid	26 %	13 %

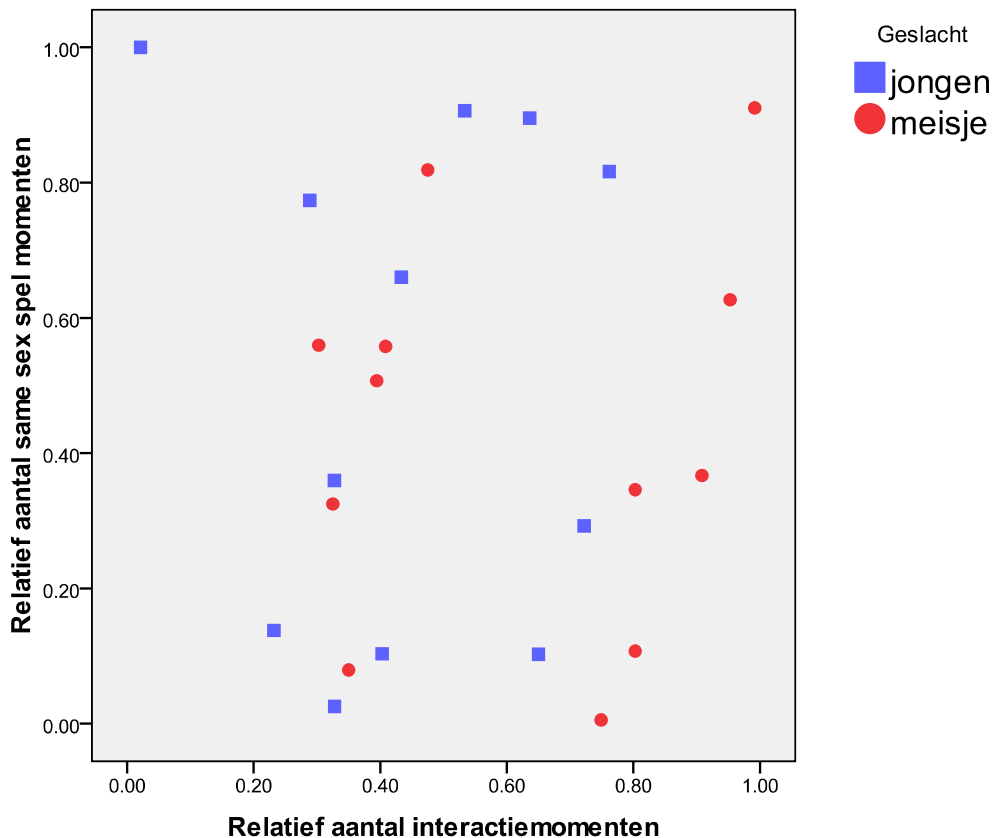
§3.1. Same-sex voorkeur

De gemiddelde scores op de variabelen ‘same-sex’ en ‘mixed-sex’ zijn met elkaar vergeleken, waarbij tevens de standaarddeviatie in acht genomen is (zie tabel 5). Hieruit blijkt een klein verschil in gemiddelde tussen de twee variabelen. Gezien de grootte van de standaarddeviatie lijken deze twee variabelen niet noemenswaardig van elkaar te verschillen. Om de verdeling over de twee variabelen beter weer te geven is een scatterplot gemaakt waarin voor beide seksen zichtbaar is hoe het aantal same-sex spel momenten zich verhoudt tot het totaal aantal interactiemomenten (momenten van samenspel met minstens een ander kind). In figuur 1 is deze scatterplot weergegeven. Hierin is zichtbaar dat de 3-jarige kinderen niet vaker met iemand van dezelfde sekse speelden dan met iemand van de andere sekse.

Tevens zijn mogelijke sekseverschillen onderzocht. Uit figuur 1 vallen eventuele sekseverschillen af te lezen. Voor beide seksen is veel spreiding zichtbaar qua score op de ‘same-sex’ variabele. Voor de volledigheid is een Mann-Whitney-U test uitgevoerd om mogelijke significante sekseverschillen op de variabele ‘same-sex’ in kaart te brengen (zie ook bijlage 3). Hieruit bleek geen significant verschil tussen jongens en meisjes in de voorkeur voor het spelen met een partner van dezelfde sekse ($U = 64.000$, $N_1 = 12$, $N_2 = 12$, $p = .671$, two-tailed). Dit resultaat was naar verwachting.

Tabel 5. Gemiddelden en standaarddeviaties van de variabelen 'same-sex' en 'mixed sex'.

	N	Mean	Standaarddeviatie
Relatief aantal same-sex momenten	24	0.4701	0.32476
Relatief aantal mixed-sex momenten	24	0.5299	0.32476

Figuur 1. Het aantal same-sex momenten afgezet tegen het totaal aantal interactiemomenten, voor beide seksen..

§3.2. Jongensgroepen en meisjesdyaden?

Er is gekeken naar de algemene voorkeur van beide seksen voor groepsformatie (dyadisch spel of groepsspel). Daarna is onderzocht of deze voorkeuren veranderden wanneer tevens de invloed van same-sex spel meegenomen werd.

Jongens bleken 66 % van de tijd in een groep te spelen en 34 % van de tijd in een dyade. Voor meisjes was een dergelijk verschil niet zichtbaar, zij speelden 52 % van de tijd in een dyade en 48 % van de tijd in een groep. Wanneer in een scatterplot het aantal groepsspel momenten afgezet wordt tegen het aantal interactiemomenten, lijkt dan ook een lichte tendens zichtbaar voor jongens, met betrekking tot de voorkeur voor groepsspel, ten opzichte van dyadisch spel (zie bijlage 4). Er is een Mann-Whitney U test uitgevoerd voor de variabele 'group play' (zie bijlage 4). Hieruit bleek geen significant verschil tussen beide seksen voor de voorkeur voor groepsformatie ($U = 43.000$, $N_1 = 12$, $N_2 = 12$, $p = .101$, two-tailed).

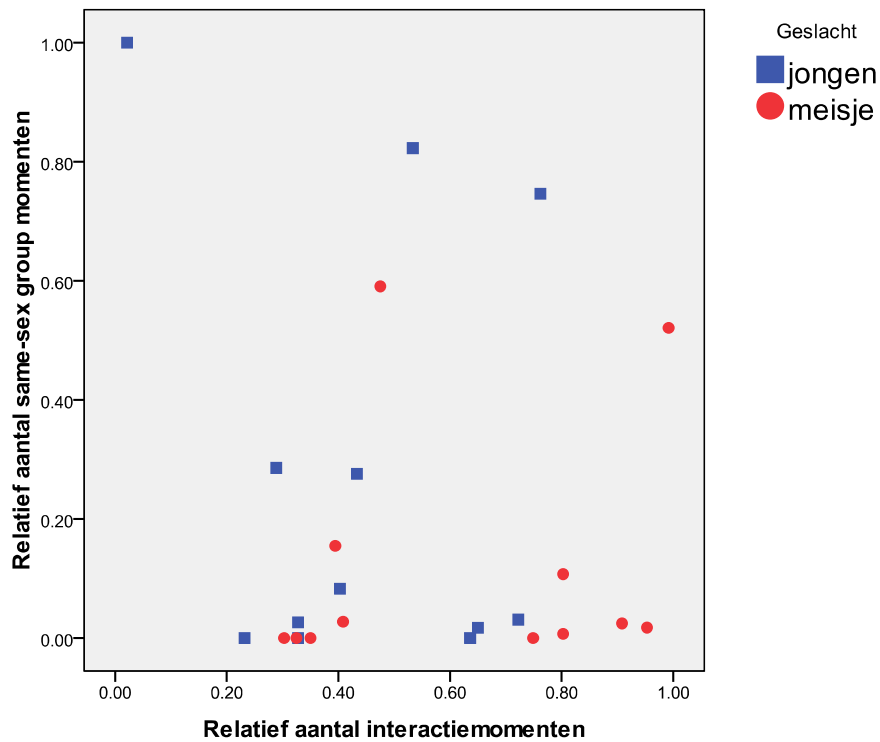
Om statistisch te toetsen of er een sekseverschil is in de voorkeur voor same-sex dyadisch- of groepsspel is een Mann Whitney U test uitgevoerd (zie ook bijlage 5). Hieruit bleek geen significant verschil tussen jongens en meisjes met betrekking tot de voorkeur voor same-sex formatie ($U = 54.000$, $N_1 = 12$, $N_2 = 12$, $p = .319$, two-tailed). In figuur 2 is een scatterplot zichtbaar waarin voor beide seksen het aantal same-sex groepsmomenten is afgezet tegen het aantal interactiemomenten in totaal. Zichtbaar is dat drie van de twaalf jongens in same-sex groepen spelen (score $> .5$) en negen van de 12 jongens in dyaden (score $< .5$). Hieruit blijkt dat 25% van de jongens uit deze steekproef same-sex groepsspel laat zien. Jongens uit deze steekproef spelen, tegen verwachting in, meer in same-sex dyaden dan in same-sex groepen.

Voor meisjes is deze tendens ook zichtbaar in figuur 2; twee van de 12 meisjes hebben een score boven de .5, wat inhoudt dat zij in same-sex groepsspel spelen. De resterende tien meisjes scoren lager dan .5, wat inhoudt dat zij same-sex dyadisch spel laten zien. Hieruit blijkt dat 83% van de meisjes uit deze steekproef same-sex dyadisch spel laat zien, dit is de meerderheid dus kan gesteld worden dat er in deze steekproef een tendens zichtbaar is voor meisjes om in dyaden te spelen wanneer zij een speelpartner van dezelfde sekse hebben.

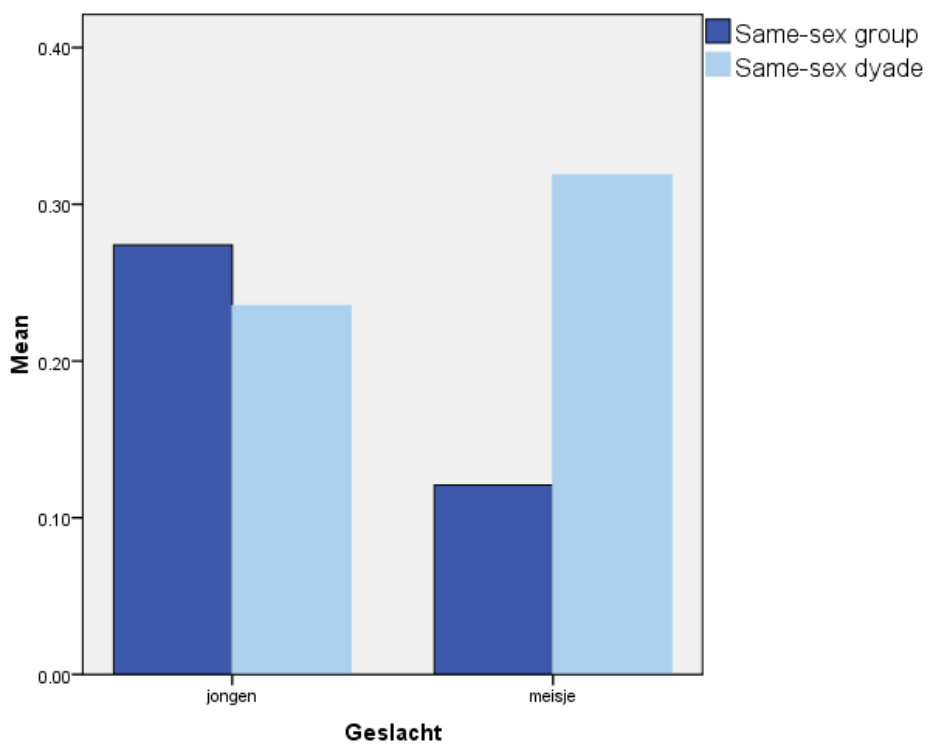
In tabel 6 zijn per sekse het aantal kinderen en percentages voor de variabelen schematisch weergegeven. Tevens is in figuur 3 in een staafdiagram zichtbaar dat meisjes meer in same-sex dyaden spelen dan in same-sex groepen.

Tabel 6. Aantal kinderen dat same-sex dyadisch- en groepsspel laat zien, per sekse.

		Same-sex Dyade	Same-sex Groep	Totaal
Jongens	N	9	3	12
	percentage	75 %	25 %	100 %
Meisjes	N	10	2	12
	percentage	83 %	17 %	100 %

Figuur 2. Het aantal same-sex groepsmomenten afgezet tegen het totaal aantal interactiemomenten, voor beide seksen.

Figuur 3. Staafdiagram waarin het same-sex dyadisch spel afgezet is tegen het same-sex groepsspel, voor beide seksen

§3.3. Invloed van de leidster

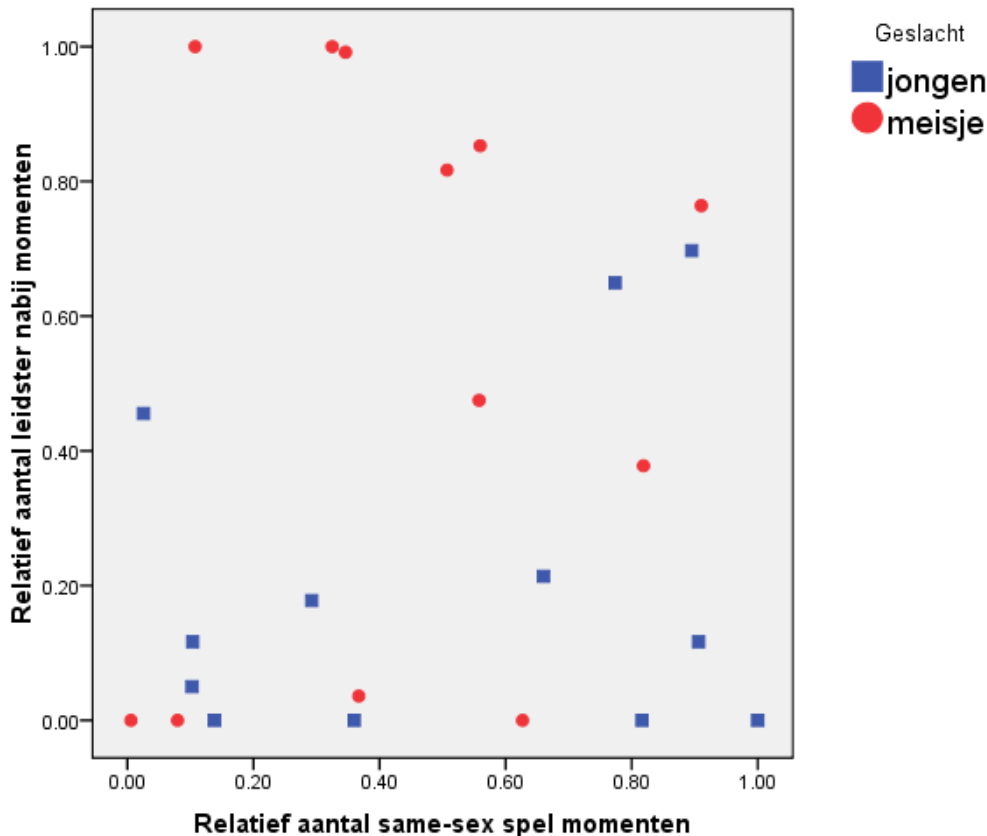
De gemiddelden en standaarddeviaties op de drie leidster variabelen zijn voor beide seksen weergegeven in tabel 7. Er is een Mann-Whitney U test uitgevoerd om te testen of er een significant verschil is tussen jongens en meisjes met betrekking tot het spelen in de nabijheid van de leidster, de betrokkenheid van de leidster en de organisatie van de leidster (zie bijlage 6). Hieruit bleek geen significant sekseverschil voor de nabijheid van de leidster ($U = 43.000$, $N_1 = 12$, $N_2 = 12$, $p = .101$, two-tailed), geen significant sekseverschil voor de betrokkenheid van de leidster ($U = 42.500$, $N_1 = 12$, $N_2 = 12$, $p = .089$, two-tailed) en geen significant sekseverschil voor de organisatie van de leidster ($U = 48.000$, $N_1 = 12$, $N_2 = 12$, $p = .178$, two-tailed). Hieruit kan geconcludeerd worden dat er geen sekseverschil is voor de algemene voorkeur voor het spelen in de buurt van de leidster, het spelen van spel waarbij de leidster betrokken is en spel dat door de leidster georganiseerd is.

Om de mogelijke invloed van een speelpartner van dezelfde sekse te onderzoeken is er voor elke leidstervariabele een scatterplot gemaakt waarin voor beide seksen het aantal same-sex spel momenten afgezet is tegen het aantal leidster nabij/betrokken/organisatie momenten. In figuur 4 is de scatterplot voor de variabele ‘leidster nabij’ weergegeven. Hierin is zichtbaar dat in deze steekproef jongens niet minder in de nabijheid van de leidster spelen wanneer zij met andere jongens spelen en meisjes niet dichter bij de leidster spelen wanneer zij met andere meisjes spelen.

Voor de twee andere leidster variabelen, ‘leidster betrokken’ en ‘leidster organisatie’ zijn ook scatterplots gemaakt (zie bijlage 6). Voor deze twee variabelen bleek ook de verwachte tendens niet zichtbaar. Jongens uit deze steekproef speelden dus niet minder spel waarbij de leidster betrokken was of dat de leidster georganiseerd was, wanneer zij met andere jongens speelden en meisjes speelden niet meer spel waarbij de leidster betrokken was of dat door de leidster georganiseerd was, wanneer zij met andere meisjes speelden.

Tabel 7. Gemiddelden en standaarddeviaties op de leidster variabelen, voor beide seksen.

		Leidster nabijheid	Leidster betrokkenheid	Leidster organisatie
Jongens	Mean	.2064	.2595	.1265
	N	12	12	12
	Standaarddeviatie	.25426	.20701	.14482
Meisjes	Mean	.5262	.1280	.0678
	N	12	12	12
	Standaarddeviatie	.38068	.19883	.13867

Figuur 4. Het aantal leidster nabij momenten afgezet tegen het aantal same-sex spelmomenten, voor beide seksen.

§3.4. Spelactiviteiten en seksspecifiekheid

In tabel 8 is voor elke spelactiviteit te vinden hoeveel procent van de tijd beide seksen deze activiteit hebben getoond. Om een mogelijk significant sekseverschil voor de spelactiviteiten te onderzoeken is een Mann-Whitney U test uitgevoerd. Deze is in bijlage 7 te vinden. De spelactiviteiten ‘bewust kijken’, ‘transitie’ en ‘overig’ zijn niet meegenomen in de test omdat deze slechts bedoeld waren voor de volledigheid van het observeren en ze geen meerwaarde hebben met betrekking tot het onderzoeken van de sekseverschillen en seksspecifiekheid.

Uit de Mann-Whitney U tests blijkt dat er een significant sekseverschil is voor het tonen van de spelactiviteit ‘symbolisch huishoudelijk’ ($U = 21.000$, $N_1 = 12$, $N_2 = 12$, $p = .002$, two-tailed) en voor het tonen van de spelactiviteit ‘symbolisch overig’ ($U = 36.000$, $N_1 = 12$, $N_2 = 12$, $p = .039$, two-tailed). Uit tabel 8 viel al op te maken dat meisjes deze twee spelactiviteiten meer tonen. Voor de volledigheid is in tabel 9 van deze twee spelactiviteiten het gemiddelde en de standaarddeviatie te vinden. In figuur 5 is als toevoeging een scatterplot weergegeven waarin grafisch zichtbaar is dat meisjes meer symbolisch huishoudelijk spel laten zien dan jongens.

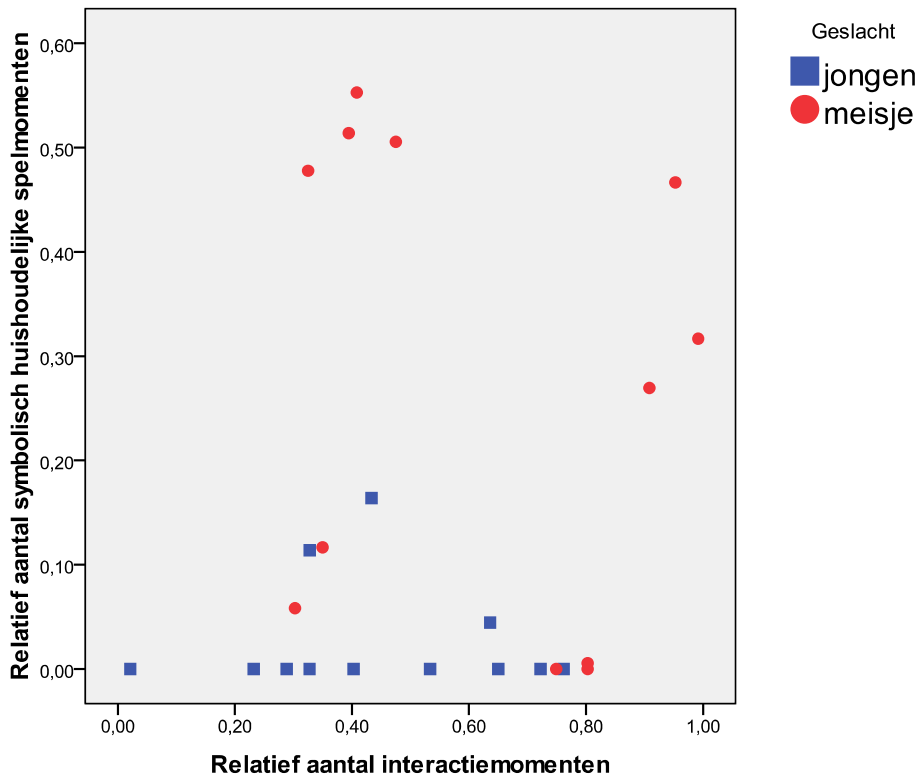
Tabel 8. Per spelactiviteit het gemiddelde percentage van voorkomen, voor beide seksen.

	<i>Jongens</i>	<i>Meisjes</i>
	<i>Gemiddeld percentage*</i>	<i>Gemiddeld percentage*</i>
Constructiespel	6 %	4 %
Exploratief spel	5 %	0.5 %
Speel/leer boekjes	4 %	2 %
Speel/leer overig	5 %	2 %
Functioneel wielen	10 %	6 %
Functioneel stoeien	0.4 %	0.4 %
Functioneel agressie	0.9 %	0.8 %
Functioneel overig	8 %	7 %
Symbolisch wielen	9 %	2 %
Symbolisch huishoudelijk	3 %	27 %
Symbolisch overig	9 %	11 %
Expressie	13 %	13 %
Verbaal	3 %	3 %
Leidster helpen	3 %	2 %
Bewust kijken	2 %	3 %
<i>Transitie</i>	<i>13 %</i>	<i>12 %</i>
<i>Overig spel</i>	<i>6 %</i>	<i>0.7 %</i>
Totaal	100 %	100 %

* Afgeronde percentages

Tabel 9. Gemiddeldes en standaarddeviaties van de variabelen 'symbolisch huishoudelijk' en 'symbolisch overig' voor beide seksen.

		Symbolisch Huishoudelijk	Symbolisch overig
Jongens	Mean	.0269	.0923
	N	12	12
	Standaarddeviatie	.05490	.24550
Meisjes	Mean	.2736	.1139
	N	12	12
	Standaarddeviatie	.22620	.11421

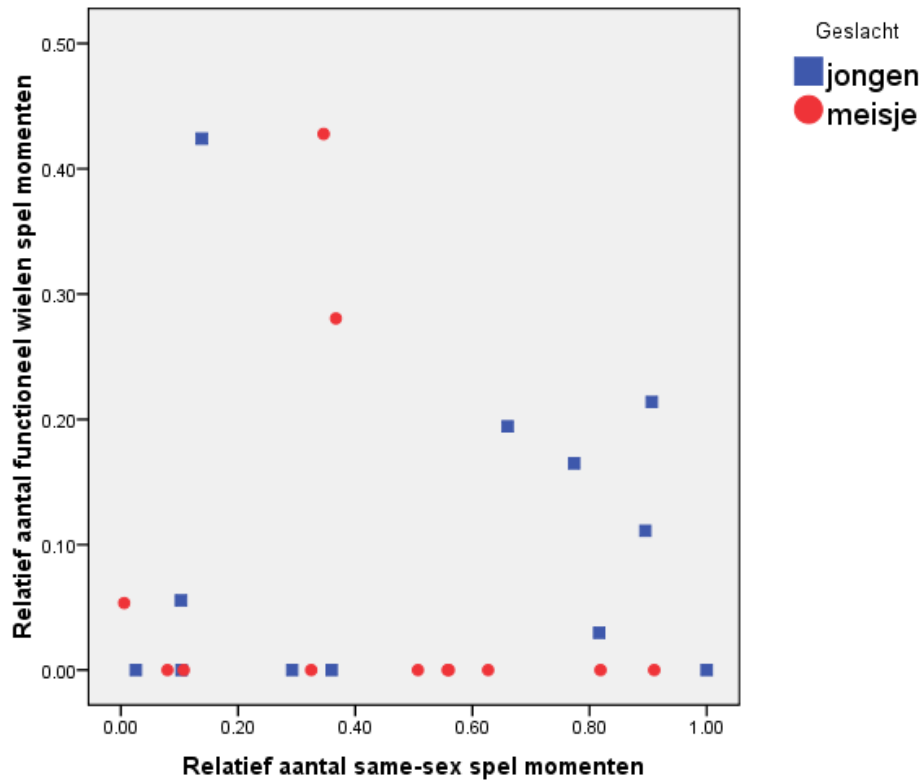
Figuur 5. Het aantal symbolisch huishoudelijke spelmomenten afgezet tegen het totaal aantal interactiemomenten, voor beide seksen.

Om de invloed van het spelen met een partner van dezelfde sekse mee te nemen wordt met figuren gewerkt. In figuur 6 is het aantal ‘functioneel wielen’ spelmomenten afgezet tegen het aantal same-sex spelmomenten. Er is een lichte tendens voor jongens zichtbaar, om meer ‘functioneel wielen’ spel te laten zien wanneer er met andere jongens gespeeld wordt.

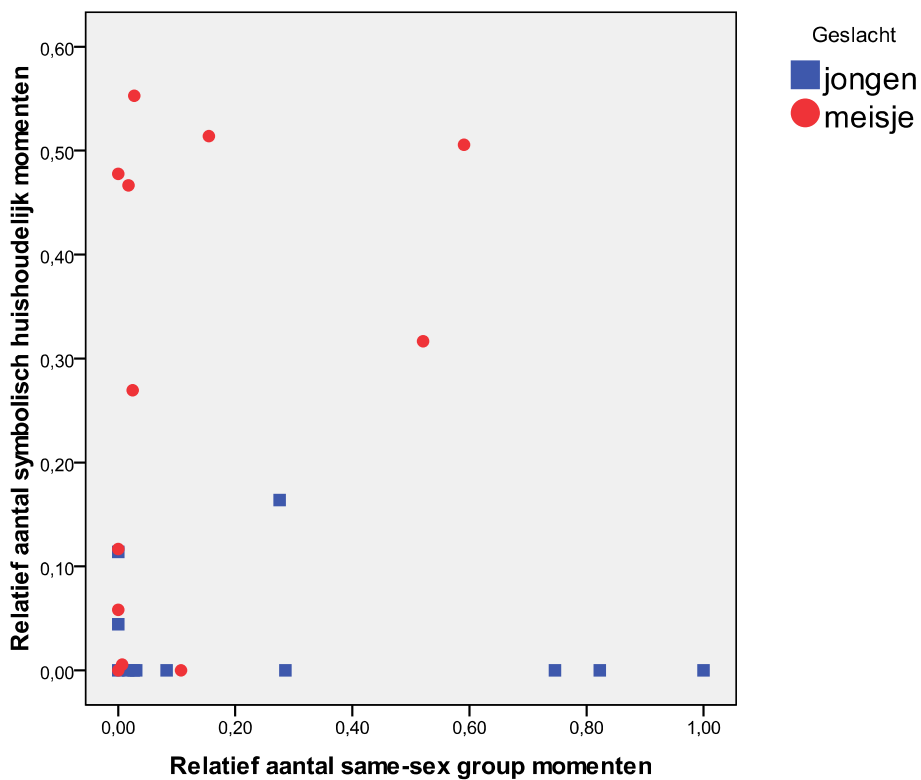
Voor elke spelactiviteit is een scatterplot zoals in figuur 6 gemaakt. In bijlage 8 is de scatterplot voor de spelactiviteit symbolisch huishoudelijk spel zichtbaar. In deze scatterplot is zichtbaar dat meisjes een lichte tendens laten zien om meer symbolisch huishoudelijk spel te laten zien wanneer zij met andere meisjes spelen. Voor geen van de andere spelactiviteiten bleek een zichtbaar effect van het spelen met een kind van dezelfde sekse. Aan de hand van deze scatterplots is tevens gekeken naar mogelijke spelactiviteiten die met name tijdens mixed-spel momenten voorkomen. Voor geen enkele spelactiviteit bleek dat het meer voorkwam tijdens mixed-spel dan tijdens same-sex spel.

Ook de mogelijke invloed van groepsformatie is meegenomen. In figuur 7 is te zien in welke same-sex formatie symbolisch huishoudelijk spel voorkomt voor beide seksen. Uit deze grafiek kan opgemaakt worden dat meisjes symbolisch huishoudelijk spel vaker in same-sex dyaden doen dan in same-sex groepen. Voor alle spelactiviteiten is een scatterplot gemaakt zoals in figuur 7, om zo voor elke spelactiviteit vast te kunnen stellen of het meer getoond wordt in same-sex dyadisch spel of in same-

sex groepsspel. Voor de overige spelactiviteiten bleken geen tendensen zichtbaar voor de invloed van het spelen in same-sex dyaden of groepen. Hiervan zijn dan ook geen scatterplots weergegeven.

Figuur 6. Het aantal functioneel wielen spel momenten afgezet tegen het aantal same-sex momenten, voor beide seksen.

Figuur 7. Het aantal symbolisch huishoudelijk spel momenten afgezet tegen het aantal same-sex group momenten, voor beide seksen.

HOOFDSTUK 4. CONCLUSIE EN DISCUSSIE

§4.1. Conclusie

Huidig onderzoek had als doel meer inzicht te verschaffen in de mogelijke invloed van leeftijdsgenoten op de seksspecifiekheid van het (spel)gedrag van jonge kinderen. De hoofdvraag luidde: Welke invloed hebben leeftijdsgenoten op de seksspecifiekheid van het (spel)gedrag van jonge kinderen? Er bleek dat de data niet voldeed aan alle parametrische assumpties. Mede hierdoor was er onvoldoende informatie om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. Gezien het schenden van een van de parametrische assumpties is vooral op beschrijvend niveau te werk gegaan. Naar aanleiding van de deelvragen zijn er enkele tendensen gevonden die de invloed van leeftijdsgenoten op de seksspecifiekheid van spelgedrag zouden kunnen weergeven. De verwachtingen met betrekking tot seksspecifiekheid van het (spel)gedrag zijn voor beide seksen te vinden in tabel 10.

Op basis van literatuur werd een voorkeur voor een speelpartner van dezelfde sekse verwacht. In deze steekproef bleek echter geen voorkeur voor het spelen met een partner van dezelfde sekse. De participanten toonden even vaak same-sex spel als mixed-sex spel.

Er werd een lichte tendens gevonden voor meisjes om met andere meisjes in een dyade te spelen, zoals verwacht. Jongens toonden een voorkeur voor het spelen in groepen, maar deze voorkeur kwam niet naar voren wanneer zij alleen met andere jongens speelden.

Analyses toonden geen significante sekseverschillen met betrekking tot drie leidster variabelen; nabijheid, betrokkenheid en organisatie. Wanneer de invloed van same-sex spel meegenomen werd bleken er geen tendensen zichtbaar. Jongens speelden in samenspel met andere jongens dus niet verder van de leidster af en toonden niet minder spel waarbij de leidster betrokken was of dat door de leidster georganiseerd was. Voor meisjes werd de verwachte tendens ook niet gevonden.

Er bleken significante sekseverschillen in het tonen van de spelactiviteiten ‘symbolisch huishoudelijk’ en ‘symbolisch overig’; meisjes tonen deze spelactiviteiten vaker dan jongens. Wanneer er onderzocht werd of het spelen met iemand van dezelfde sekse invloed heeft op het tonen van een spelactiviteit, bleek een (zeer) lichte tendens voor jongens om meer ‘functioneel wielen’ spelgedrag te laten zien wanneer zij met een same-sex speelpartner speelden dan wanneer zij met een mixed-sex speelpartner speelden. Ook bleek een lichte tendens voor meisjes om meer symbolisch huishoudelijk spelgedrag te laten zien wanneer zij met een same-sex speelpartner speelden dan wanneer zij met een mixed-sex speelpartner speelden. Wanneer de mogelijke invloed van formatie (dyade/groep) werd meegenomen bleek een tendens zichtbaar voor meisjes met betrekking tot ‘symbolisch huishoudelijk’ spel. Zij vertoonden dit vaker in same-sex dyaden dan in same-sex groepen. Voor jongens bleek geen invloed van formatie op de verschillende spelactiviteiten. De gevonden verschillen en tendensen met betrekking tot de spelactiviteiten zijn schematisch weergegeven in tabel 11.

Tabel 10. Verwachtingen met betrekking tot seksespecificiteit, voor beide seksen.

	<i>Jongens</i>	<i>Meisjes</i>
<i>Speelpartner</i>	- Voorkeur voor jongens	- Voorkeur voor meisjes
<i>Formatie</i>	- Same-sex groepsspel	- Same-sex dyadisch spel**
<i>Leidster nabijheid</i>	- Minder in de nabijheid van de leidster (met name in same-sex spel)	- Spel in de nabijheid van de leidster (met name in same-sex spel)
<i>Leidster betrokkenheid</i>	- Minder spel waarbij de leidster betrokken is (met name in same-sex spel)	- Spel waarbij de leidster betrokken is (met name in same-sex spel)
<i>Leidster organisatie</i>	- Minder spel dat door de leidster georganiseerd is (met name in same-sex spel)	- Spel dat door de leidster georganiseerd is (met name in same-sex spel)
<i>Spelactiviteiten</i>	- Voorbeeld: meer stoeien → meer stoeigedrag wanneer in samenspel met andere jongens	- Voorbeeld: meer symbolisch huishoudelijk spel* → meer symbolisch huishoudelijk spel wanneer in samenspel met andere meisjes**

* significant sekseverschil gevonden

** lichte tendens zichtbaar

Tabel 11. Schematische weergave van de resultaten met betrekking tot de spelactiviteiten.

	<i>Significant sekseverschil?</i>	<i>Invloed same-sex speelpartner?</i>	<i>Invloed formatie bij same-sex spel?</i>
<i>Spelactiviteit</i>	Symbolisch huishoudelijk (♀)	Symbolisch huishoudelijk (♀)	Symbolisch huishoudelijk (♀ dyaden)
	Symbolisch overig (♀)	Functioneel wielen (♂)	

§4.2. Discussie

Zoals te zien in tabel 10 zijn een aantal verwachtingen met betrekking tot seksespecifiek (spel)gedrag niet bevestigd door de resultaten. Mogelijke oorzaken hiervan kunnen met allerlei aspecten van het onderzoek te maken hebben. Er zullen eerst enkele algemene beperkingen van het huidige onderzoek besproken worden en vervolgens zal op de inhoudelijke bevindingen ingegaan worden.

Er moet benadrukt worden dat er in dit onderzoek sprake was van een kleine steekproef (N = 24). In de literatuur wordt meestal het absolute minimum van 30 eenheden aangehouden, zeker met het oog op het uitvoeren van parametrische tests (Baarde & de Goede, 2006). Voor het vergelijken van twee groepen, zoals jongens en meisjes, zouden er eigenlijk twee keer 30 participanten nodig zijn. Door de

grootte van de steekproef wordt de nauwkeurigheid negatief beïnvloedt (Baarde & de Goede, 2006). Deze beperking kan van invloed zijn geweest op de gevonden resultaten.

Een andere beperking in dit onderzoek is de manier van dataverzameling. Kinderen werden door een camera gevolgd en leken hier soms hinder van te ondervinden. Ook moesten zij een rugzakje dragen met daarin audioapparatuur. Het dvd materiaal wekte te indruk dat niet alle kinderen echt ‘vrij’ leken te spelen en dat veel kinderen toch bezig waren met de camera, het bedienend personeel en het rugzakje op hun rug. Door de aanwezigheid hiervan zouden de resultaten mogelijk beïnvloed kunnen zijn. Voor toekomstig onderzoek zou er gebruik gemaakt kunnen worden van vaste maar bewegelijke opname apparatuur, zodat de kinderen niet direct doorhebben dat ze gevolgd worden. Het is belangrijk om weinig aanpassingen in de omgeving van het doelkind te maken zodat het gedrag zo min mogelijk beïnvloed wordt.

Met betrekking tot de gevonden resultaten is het ten eerste opvallend dat in deze steekproef geen voorkeur voor een speelpartner van dezelfde sekse gevonden is, iets wat in eerdere onderzoeken wel veelvuldig terug te vinden is en wat ook voor de huidige steekproef verwacht werd.

Een kritische kanttekening bij de waardes van deze variabele (‘same-sex’) is dat de kans om met een kind van dezelfde sekse te spelen kleiner is dan de kans om met een kind van de andere sekse te spelen. Hierbij wordt uitgegaan van een evenwichtige verdeling tussen jongens en meisjes in een groep op een kinderdagverblijf. Gezien het gemiddelde aantal kinderen in een groep uit deze steekproef 10 is, is de kans om met een kind van dezelfde sekse te spelen $4/10$ en de kans om met een kind van de andere sekse te spelen $5/10$. Wanneer er gecorrigeerd wordt voor deze kans wordt er echter geen andere tendens gevonden; ook dan spelen kinderen uit deze steekproef ongeveer even vaak met kinderen van dezelfde sekse als met kinderen van de andere sekse. Er lijkt zelfs een voorkeur voor een speelpartner van de andere sekse zichtbaar (zie bijlage 9). Het lijkt dus niet uit te maken of er wel of niet gecorrigeerd wordt voor de kans op een speelpartner van dezelfde sekse ten op zichte van een speelpartner van de andere sekse.

Een mogelijke verklaring voor het niet vinden van de verwachte same-sex voorkeur is dat kinderen uit deze steekproef simpelweg nog geen voorkeur voor een speelpartner van dezelfde sekse hebben ontwikkeld. Het zou kunnen dat deze voorkeur nog moet ontstaan voor de huidige steekproef. Gezien eerdere onderzoeken waarin de voorkeur voor een speelpartner van dezelfde sekse wel op jonge leeftijd gevonden wordt, wordt er vanuit gegaan dat er mogelijke andere oorzaken zijn voor het uitblijven van het verwachte resultaat. Een andere factor die in huidig onderzoek niet meegenomen is maar van invloed zou kunnen zijn op de keuze van een speelpartner, is de leeftijd van de speelpartner. Net zoals kinderen elkaar kunnen categoriseren op basis van geslacht, kunnen kinderen dit ook op basis van leeftijd (Berk, 2009; Maccoby, 1998). Selectie op basis van leeftijd zou mogelijk kunnen verklaren waarom niet alle hypothesen in dit onderzoek aangenomen kunnen worden. Wanneer een kind namelijk als selectie criterium voor een speelpartner de leeftijd preferereert boven de sekse wordt de

motivatie voor het kiezen van een speelpartner totaal anders. Vervolgonderzoek naar selectie van een speelpartner op basis van leeftijd zou meer helderheid kunnen bieden. Spelen 3-jarigen bijvoorbeeld het liefst met andere 3-jarigen? Of zijn juist jongere of oudere kinderen favoriet?

Er werd verwacht dat meisjes met andere meisjes voornamelijk in dyaden zouden spelen en jongens met andere jongens voornamelijk in groepen. In de huidige steekproef bleek voor beide seksen een lichte tendens om in same-sex dyaden te spelen. Voor jongens is de verwachte tendens dus niet gevonden. Het gegeven dat jongens uit deze steekproef in samenspel met andere jongens een neiging tot dyade vorming laten zien is opvallend gezien de literatuur vrijwel nooit bericht over dyadisch spel tussen jongens. Vervolgonderzoek zou mogelijk licht kunnen schijnen op redenen hiervoor. Er kwam naar voren dat jongens in het algemeen meer in groepen spelen dan in dyaden. In deze steekproef tonen jongens dus een voorkeur voor het spelen in groepen, maar deze voorkeur is niet specifiek voor samenspel met alleen maar jongens.

Met betrekking tot de leidster variabelen werden geen tendensen zichtbaar en waren er geen significante sekseverschillen. Hierbij spelen enkele beperkingen een rol. Een belangrijk punt bij de betrouwbaarheid van de scores op de leidster variabelen heeft te maken met de manier van dataverzameling. Tijdens de dataverzameling bleek (niet geplande) interactie met de cameravrouw en de aanwezige observator. In de literatuur wordt voornamelijk gerefereerd naar sekseverschillen met betrekking tot het spelen in de buurt van *volwassenen*, waarbij geen specifieke definitie wordt gegeven van de rol die de volwassene speelt. De vraag rijst of interacties met de cameravrouw en de observator niet eigenlijk ook gescoord zouden moeten worden. In de leidster variabelen zijn slechts de kenmerken van de interactie met de leidster meegenomen terwijl de cameravrouw en de observator ook volwassenen zijn waarmee interactie plaatsvond en/of bij wie het doelkind in de buurt speelde. Gezien de verwachte invloed van de cameravrouw en de observator op het gedrag van het kind zou eigenlijk ook het gedrag ten op zichte van deze volwassenen meegenomen moeten worden. De invloed van de aanwezigheid en de mogelijke interactie met de cameravrouw en de observator zouden een oorzaak kunnen zijn voor het niet vinden van de verwachte resultaten. Geredeneerd kan worden dat kinderen door deze aanpassing aan hun natuurlijke habitat toch geen puur 'vrij spel' hebben kunnen laten zien, waardoor ook de verwachte verschillen tussen jongens en meisjes niet naar voren zijn gekomen.

Een laatste kanttekening bij de leidster variabelen heeft betrekking op de variabele 'leidster organisatie'. Een criterium voor het observeren was dat er slechts geobserveerd werd tijdens vrij spel en niet wanneer er een plenaire activiteit plaatsvond. Nu blijkt in de praktijk dat alle plenaire activiteiten door de leidster georganiseerd zijn, deze activiteiten zijn echter niet meegenomen in huidig onderzoek. De vraag is nu wat de variabele 'leidster organisatie' eigenlijk meet. Er is slechts gemeten wanneer een spelactiviteit voor het doelkind georganiseerd werd door de leidster en wanneer de groep kinderen die aan deze activiteit meedeed kleiner was dan de hele groepsgrootte. Hierbij kan men zich

bijvoorbeeld afvragen of een activiteit georganiseerd door de leidster, waaraan twee van de tien kinderen niet mee doen dan niet plenair is. Voor toekomstig onderzoek naar de mogelijke invloed van de organisatie van de leidster zou deze variabele specifiekere gedefinieerd kunnen worden.

Met betrekking tot de verschillende spelactiviteiten werd onder andere verwacht dat jongens meer stoeigedrag ('functioneel stoeien') zouden laten zien wanneer zij met andere jongens speelden. Deze tendens bleek niet zichtbaar. Mogelijk speelt ingrijpen van de leidster een rol. Meerdere malen werd stoeigedrag tussen jongens geobserveerd maar werd er door de leidster ingegrepen (omdat zij zeer waarschijnlijk dacht dat er agressief met elkaar werd omgegaan) en bleef het bij een kort spelmoment. Wanneer de leidster niet zou ingrijpen zou het stoei spelmoment misschien langer geduurd hebben.

Er is een lichte tendens gevonden voor jongens om de spelactiviteit 'functioneel wielen' meer te laten zien wanneer zij met same-sex speelpartners zijn dan wanneer zij met mixed-sex speelpartners zijn. Over deze spelactiviteit waren uit de literatuur geen specifieke resultaten geselecteerd als verwachting. Er blijkt dat in deze steekproef leeftijdsgenoten van dezelfde sekse een lichte invloed lijken te hebben op het tonen van deze spelactiviteit. Hiermee zou gesteld kunnen worden 'functioneel wielen' een seksespecifieke spelactiviteit is voor jongens.

Wat dit onderzoek sterk maakt zijn de vele meetmomenten per kind; van elk kind zijn 360 meetmomenten en is er dus gezorgd voor representatieve observaties per kind. Idealiter zou in de toekomst verder gewerkt worden met huidige dataset en de 10s-intervallen, om zo de steekproef groter te maken en een betere betrouwbaarheid te waarborgen. Hopelijk kan de mogelijke invloed van leeftijdsgenoten op de seksespecifiekheid van (spel)gedrag van jonge kinderen nog beter in kaart gebracht worden in de toekomst!

LITERATUUR

- Ackermann, M., Osseweijer, E., Schmidt, H., & Molen, H. van der (2007). *Zelf leren schrijven*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Baarda, D. B., & de Goede, M. P. M. (2006). *Basisboek methoden en technieken*. Houten: Wolters-Noordhoff bv.
- Benenson, J., Apostoleris, N., & Parnass, J. (1997). Age and sex differences in dyadic and group interaction. *Developmental Psychology*, 33, 538-543.
- Berk, L. E. (2009). *Child development*. Boston, MA: Pearson Education, Inc.
- DiPietro, J. A. (1981). Rough and tumble play: A function of gender. *Developmental Psychology*, 17, 50-58.
- Fabes, R. A., Martin, C. L., & Hanish, L. D. (2003). Young children's play qualities in same-, other-, and mixed-sex peer groups. *Child Development*, 74(3), 921-932.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Londen: Sage Publications.
- Grey, P. (2002). *Psychology*, 4th edition. New York: Worth Publishers.
- Harris, J. R. (1995). Where is the child's environment? A group socialisation theory of development. *Psychological Review*, 3, 458-489.
- Harris, J. R. (1998). *The Nurture Assumption*. Londen: Bloomsbury publishing.
- Hoffman, M. L., & Powlishta, K.K. (2001). Gender segregation in childhood: A test of the interaction style theory. *Journal of Genetic Psychology*, 162, 298-313.
- Hoogdalem, A. van, Singer, E., Bekkema, N., & Sterck, E. H. M. (2008). Young children who intervene in peer conflicts in multicultural child care centres. *Behaviour*, 145, 1653-1670.
- Lindsey, E. W., & Mize, J. (2001). Contextual differences in parent-child play: Implications for children's gender role development. *Sex Roles*, 44, 155-176.
- Maccoby, E.E. (1988). Gender as a social category. *Developmental psychology*, 24(6), 755-765.
- Maccoby, E. E. (1998). *The two sexes: Growing up apart, coming together*. Cambridge: Harvard University Press.
- Maccoby, E. E., & Jacklin, C. N. (1987). Sex segregation in childhood. In H. W. Reese (Ed.), *Advances in Child Development and Behaviour* (pp. 239-287). Orlando, FL: Academic Press.
- Martin, C. L., & Fabes, R. A. (2001). The stability and consequences of young children's same-sex peer interactions. *Developmental psychology*, 37(3), 431- 446.
- Thorne, B. (1986). Girls and boys together, but mostly apart. In W. W. Hartup & Z. Rubin (Eds.) *Relationships and Development* (pp 111-113). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Rovee-Collier, C. (1993). The capacity for long-term memory in infancy. *Current directions in Psychological Science*, 2, 130-135.

- Ruble, D., Martin, C., & Berenbaum, S. (2006). Gender development. In: N. Eisenberg, Editor, *Social, Emotional, and Personality development*. In: W. Damon and R.M. Lerner, Editors, *Handbook of child psychology* Vol. 3, John Wiley, Hoboken, NJ (2006), pp.858–932.
- Sande, J.P. van de (1999). *Gedragsobservatie; een inleiding tot systematisch observeren*. Houten: Wolters-Noordhoff.
- Sato, T., Matsumoto, T., Kawano, H., Watanabe, T., Uematsu, Y., Sekine, K., Fukuda, K., Aihara, K., Krust, A., Yamada, T., Nakamichi, Y., Yamamoto, Y. Nakamura, T., Yoshimura, K., Yoshizawa, T., Metzger, D., Chambon, P., Kato, S., & O' Malley, B. W. (2004). Brain masculinization requires androgen receptor function. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, (101) 6, 1673-1678.
- Serbin, L. A., Moller, L. C., Gulko, J., Powlishta, K. K., & Colburne, K. A. (1994). The emergence of sex segregation in toddlers playgroups. *New Directions in Child Development*, 65, 7-17.
- Smith, A. B., & Inder, P. M. (1993). Social interaction in same and cross gender pre-school peer groups: a participant observation study. *Educational Psychology*, 13(1), 29-42.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (5th ed.). Boston: Allyn & Bacon.

Bijlage 1. Test normaliteit voor de variabele 'same-sex'

Tabel 1. Steekproef voor de variabele 'same-sex'.

Case Processing Summary						
	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Relatief aantal same sex spel	24	100.0%	0	.0%	24	100.0%

Tabel 2. Beschrijvende statistieken voor de variabele 'same-sex'.

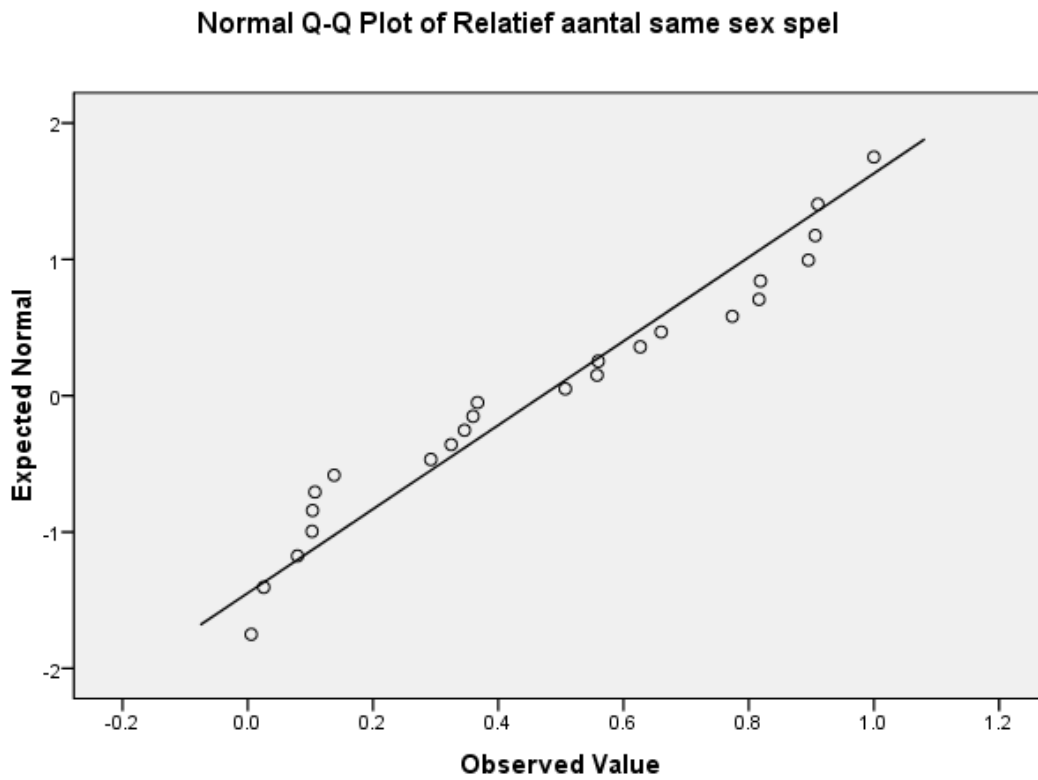
Descriptives				Statistic	Std. Error
Relatief aantal same sex spel	Mean			.4701	.06629
	95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound		.3330	
		Upper Bound		.6073	
	5% Trimmed Mean			.4672	
	Median			.4370	
	Variance			.105	
	Std. Deviation			.32476	
	Minimum			.01	
	Maximum			1.00	
	Range			.99	
	Interquartile Range			.69	
	Skewness			.102	.472
	Kurtosis			-1.396	.918

Tabel 3. Test of normality (Shapiro-Wilk) voor de variabele 'same-sex'

	Tests of Normality					
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Relatief aantal same sex spel	.139	24	.200*	.924	24	.073

a. Lilliefors Significance Correction

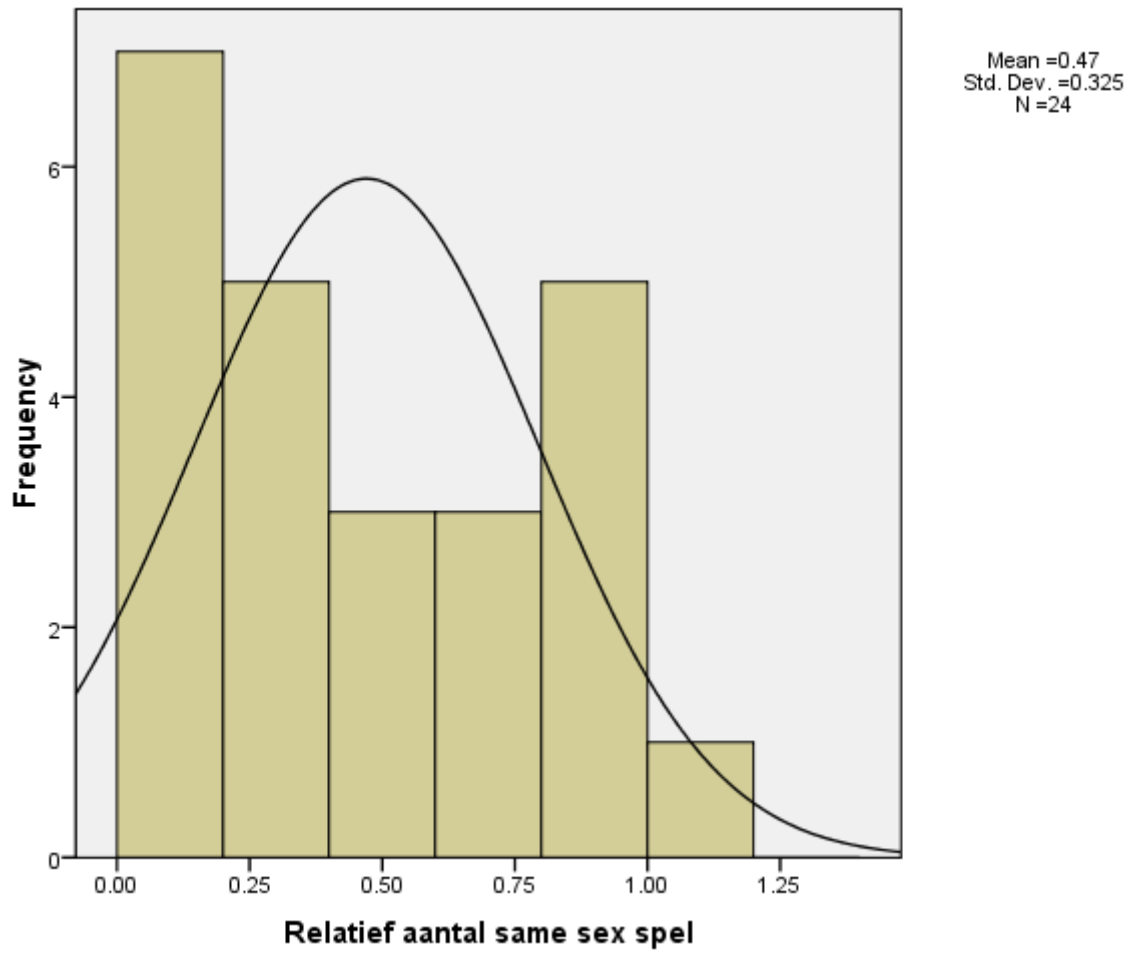
*. This is a lower bound of the true significance.

Figuur 1. Q-Q plot voor de variabele 'same-sex'.

Figuur 2. Boxplot voor de variabele 'same-sex'.

Figuur 3. Histogram met normaliteitscurve voor de variabele 'same-sex'.

Bijlage 2. Test normaliteit voor de variabele 'leidster nabij'.

Tabel 4. Steekproef voor de variabele 'leidster nabij'.

	Case Processing Summary					
	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Relatief aantal leidster nabij momenten	24	100.0%	0	.0%	24	100.0%

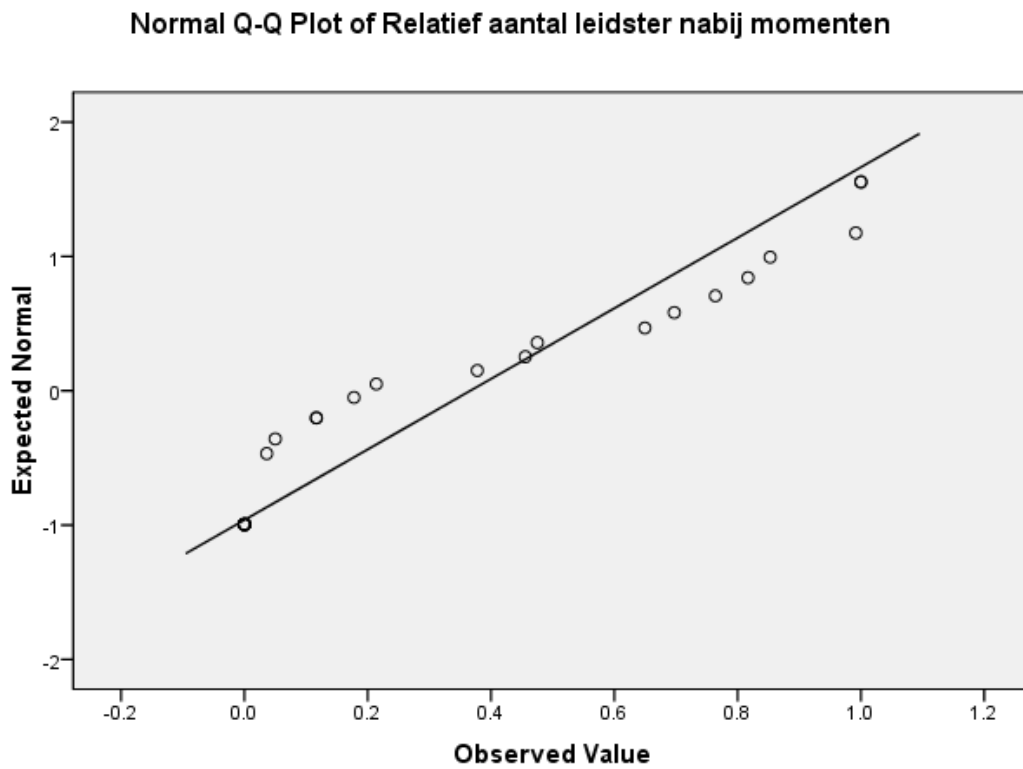
Tabel 5. Beschrijvende statistieken voor de variabele 'leidster nabij'.

			Statistic	Std. Error
Relatief aantal leidster nabij momenten	Mean		.3663	.07771
	95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	.2056	
		Upper Bound	.5270	
	5% Trimmed Mean		.3514	
	Median		.1958	
	Variance		.145	
	Std. Deviation		.38068	
	Minimum		.00	
	Maximum		1.00	
	Range		1.00	
	Interquartile Range		.75	
	Skewness		.542	.472
	Kurtosis		-1.355	.918

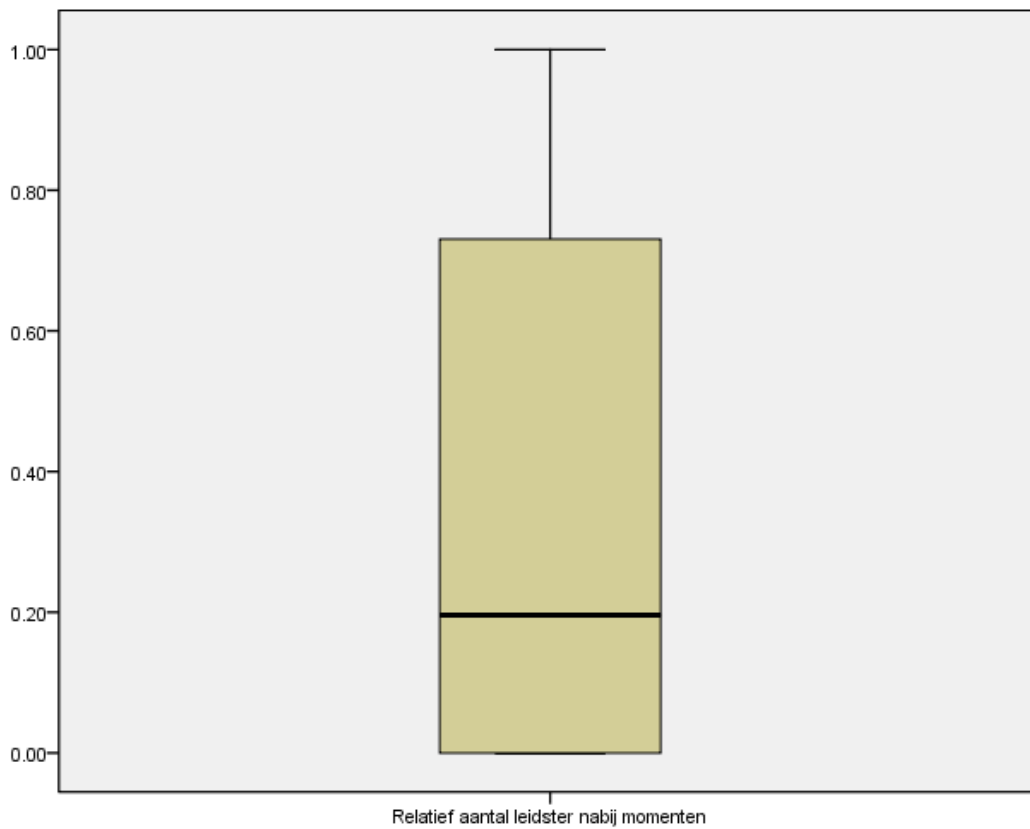
Tabel 6. Test of normality (Shapiro-Wilk) voor de variabele 'leidster nabij'.

	Tests of Normality					
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Relatief aantal leidster nabij momenten	.202	24	.012	.833	24	.001

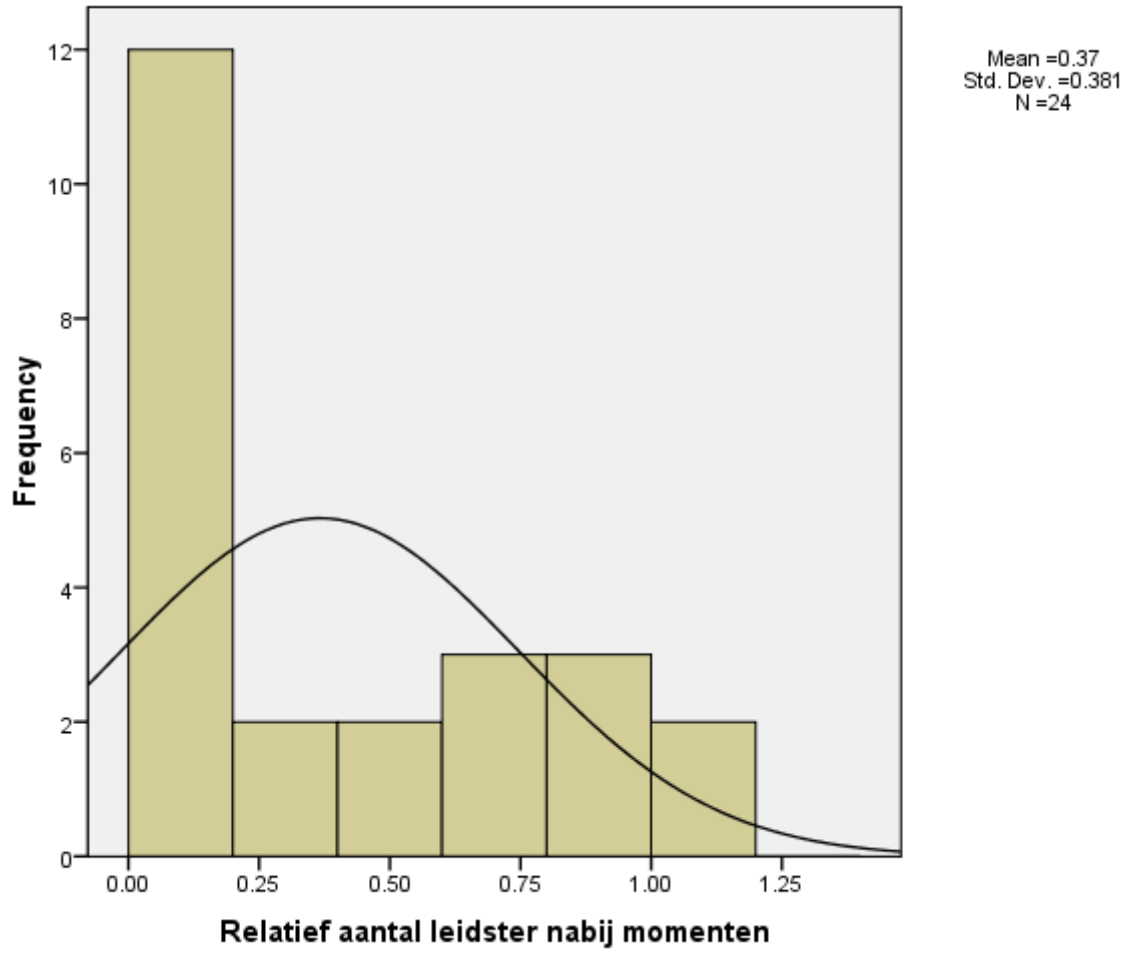
a. Lilliefors Significance Correction

Figuur 4. Q-Q plot voor de variabele 'leidster nabij'.

Figuur 5. Boxplot voor de variabele 'leidster nabij'.

Figuur 6. Histogram met normaliteitscurve voor de variabele 'leidster nabij'.

Bijlage 3. Mann-Whitney U test voor de variabele 'same-sex'.

Tabel 7. Ranking van 'geslacht' op de variabele 'same-sex' voor Mann-Whitney test.

Ranks				
	Geslacht	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Relatief aantal same sex spel	jongen	12	13.17	158.00
	meisje	12	11.83	142.00
	Total	24		

Tabel 8. Mann-whitney test voor de variabele 'same-sex' met 'geslacht' als grouping variable.

Test Statistics^b	
	Relatief aantal same sex spel
Mann-Whitney U	64.000
Wilcoxon W	142.000
Z	-.462
Asymp. Sig. (2-tailed)	.644
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	.671^a

a. Not corrected for ties.

b. Grouping Variable: Geslacht

Bijlage 4. Mann-Whitney U test en scatterplot voor variabele 'group play'.

Tabel 9. Ranking van 'geslacht' op de variabele 'group play' voor Mann-Whitney test.

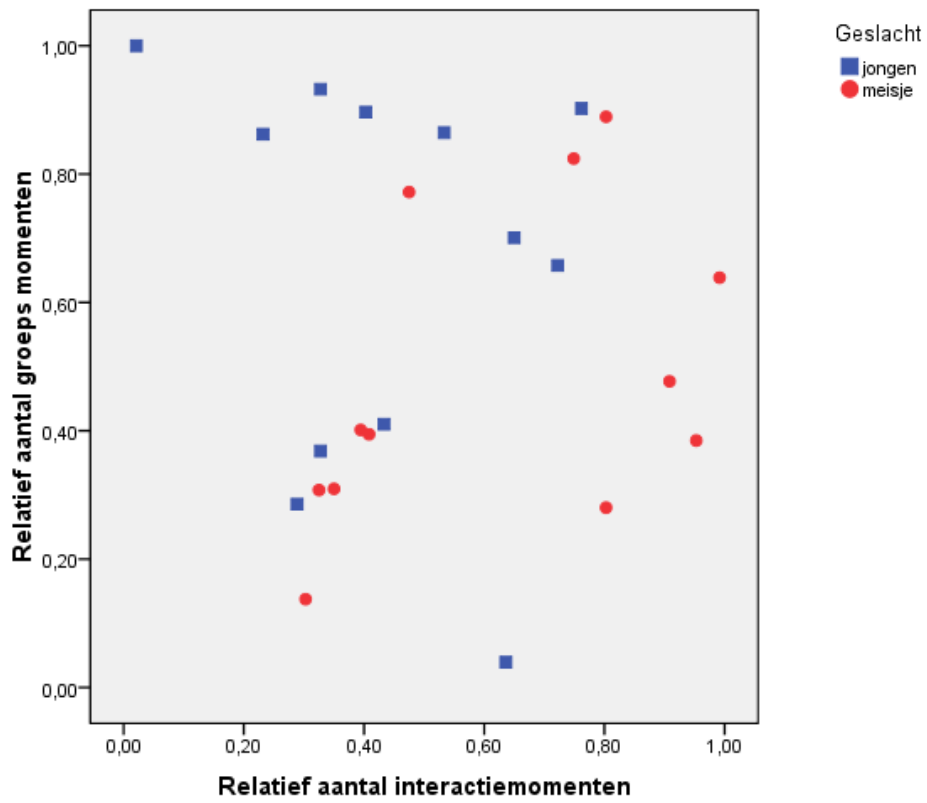
Ranks				
	Geslacht	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Relatief aantal groeps momenten	jongen	12	14.92	179.00
	meisje	12	10.08	121.00
	Total	24		

Tabel 10. Mann-whitney test voor de variabele 'group play' met 'geslacht' als grouping variable.

Test Statistics^b	
	Relatief aantal groeps momenten
Mann-Whitney U	43.000
Wilcoxon W	121.000
Z	-1.674
Asymp. Sig. (2-tailed)	.094
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	.101 ^a

a. Not corrected for ties.

b. Grouping Variable: Geslacht

Figuur 7. Het aantal groepsmomenten afgezet tegen het aantal interactiemomenten, voor beide seksen.

Bijlage 5. Mann-Whitney U test voor variabele 'same-sex group play'.

Tabel 11. Ranking van 'geslacht' op de variabele 'same-sex group play' voor de Mann-Whitney test.

Ranks				
	Geslacht	N	Mean Rank	Sum of Ranks
relsamesexgroup	jongen	12	14,00	168,00
	meisje	12	11,00	132,00
	Total	24		

Tabel 12. Mann-whitney test voor de variabele 'same-sex group play' met 'geslacht' als grouping variable.

Test Statistics^b	
	relsamesexgroup
Mann-Whitney U	54,000
Wilcoxon W	132,000
Z	-1,052
Asymp. Sig. (2-tailed)	,293
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	,319 ^a

a. Not corrected for ties.

b. Grouping Variable: Geslacht

Bijlage 6. Mann-Whitney U test en scatterplots voor de leidster variabelen.

A. Sekseverschillen op de leidster variabelen in het algemeen.

Tabel 13. Ranking van 'geslacht' op de variabelen 'leidster nabij', 'leidster betrokken' en 'leidster organisatie' voor de Mann-Whitney test.

Ranks				
	Geslacht	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Relatief aantal leidster nabij momenten	jongen	12	10,08	121,00
	meisje	12	14,92	179,00
	Total	24		
Relatief aantal leidster betrokken momenten	jongen	12	14,96	179,50
	meisje	12	10,04	120,50
	Total	24		
Relatief aantal leidster organisatie momenten	jongen	12	14,50	174,00
	meisje	12	10,50	126,00
	Total	24		

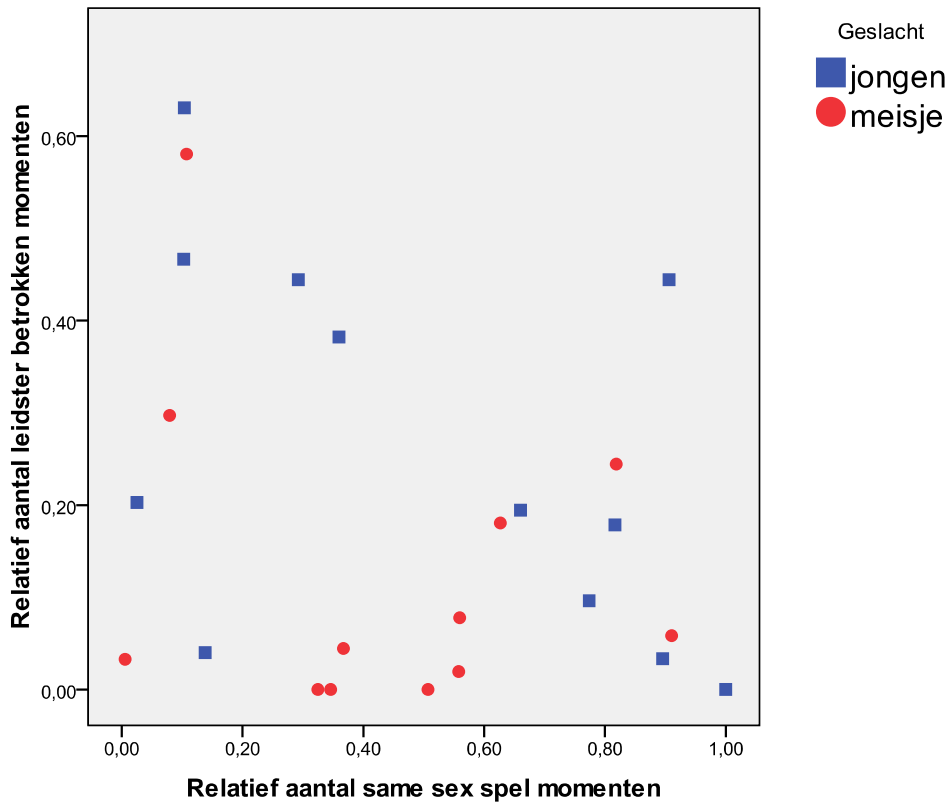
Tabel 14. Mann-whitney test voor de variabelen 'leidster nabij', 'leidster betrokken' en 'leidster organisatie' met 'geslacht' als grouping variable.

Test Statistics ^b			
	Relatief aantal leidster nabij momenten	Relatief aantal leidster betrokken momenten	Relatief aantal leidster organisatie momenten
Mann-Whitney U	43,000	42,500	48,000
Wilcoxon W	121,000	120,500	126,000
Z	-1,696	-1,707	-1,423
Asymp. Sig. (2-tailed)	,090	,088	,155
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	,101 ^a	,089 ^a	,178 ^a

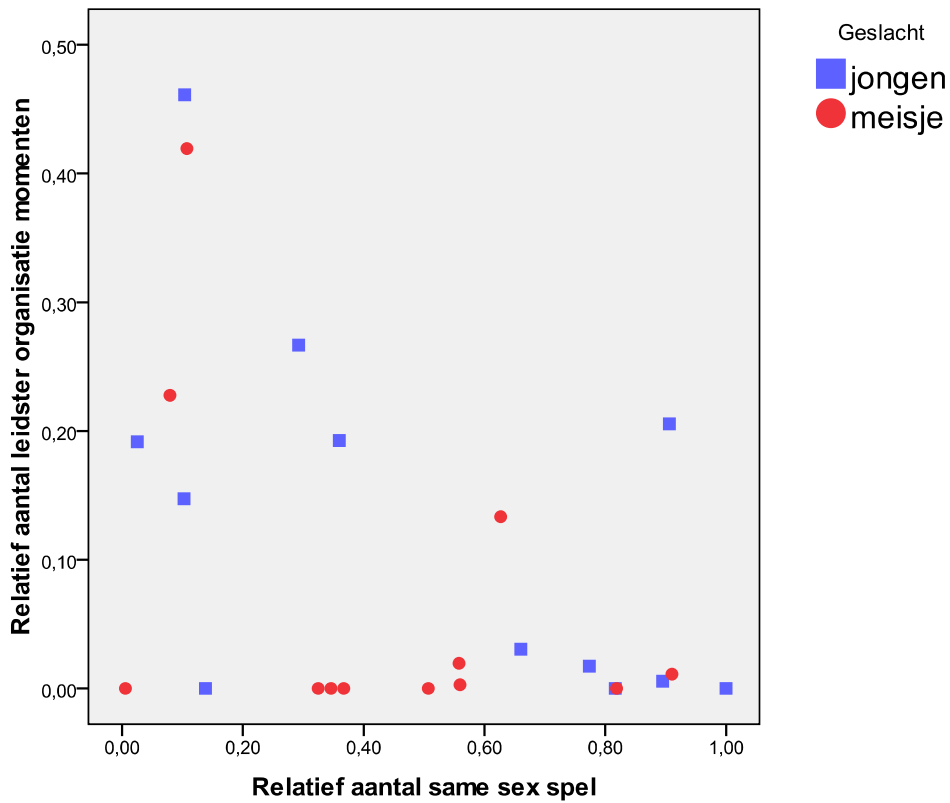
a. Not corrected for ties.

b. Grouping Variable: Geslacht

B. Sekseverschillen op de leidster variabelen en de invloed van same-sex play.

Figuur 8. Scatterplot voor beide seksen, het aantal leidster betrokken momenten afgezet tegen het aantal same-sex spelmomenten

Figuur 9. Scatterplot voor beide seksen, het aantal leidster organisatie momenten afgezet tegen het aantal same-sex spelmomenten.

Bijlage 7. Mann-Whitney U test voor de spelactiviteit variabelen.

Tabel 15. Ranking van 'geslacht' op de variabelen 'exploratief spel', 'speel leer boekjes', 'speel leer overig', voor de Mann-Whitney test.

Ranks				
	Geslacht	N	Mean Rank	Sum of Ranks
relaexploratief	jongen	12	14,58	175,00
	meisje	12	10,42	125,00
	Total	24		
relaspeelleerboek	jongen	12	13,08	157,00
	meisje	12	11,92	143,00
	Total	24		
relaspeelleeroverig	jongen	12	14,17	170,00
	meisje	12	10,83	130,00
	Total	24		

Tabel 16. Mann-whitney test voor de variabelen 'exploratief spel', 'speel leer boekjes', 'speel leer overig' met 'geslacht' als grouping variable.

Test Statistics^b			
	relaexploratief	relaspeelleerboek	relaspeelleeroverig
Mann-Whitney U	47,000	65,000	52,000
Wilcoxon W	125,000	143,000	130,000
Z	-1,720	-,503	-1,328
Asymp. Sig. (2-tailed)	,085	,615	,184
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	,160 ^a	,713 ^a	,266 ^a

a. Not corrected for ties.

b. Grouping Variable: Geslacht

Tabel 17. Ranking van 'geslacht' op de variabelen 'functioneel wielen', 'functioneel stoeien', 'functioneel agressief' en 'functioneel overig' voor de Mann-Whitney test.

Ranks				
	Geslacht	N	Mean Rank	Sum of Ranks
relafunctioneel	jongen	12	14,21	170,50
	meisje	12	10,79	129,50
	Total	24		
relafunctioneel stoeien	jongen	12	14,42	173,00
	meisje	12	10,58	127,00
	Total	24		
relafunctioneel agressief	jongen	12	14,04	168,50
	meisje	12	10,96	131,50
	Total	24		
relafunctioneel overig	jongen	12	12,08	145,00
	meisje	12	12,92	155,00
	Total	24		

Tabel 18. Mann-whitney test voor de variabelen 'functioneel wielen', 'functioneel stoeien', 'functioneel agressief' en 'functioneel overig' met 'geslacht' als grouping variable.

Test Statistics ^b				
	relafunctioneel	relafunctioneel stoeien	relafunctioneel agressief	relafunctioneel overig
Mann-Whitney U	51,500	49,000	53,500	67,000
Wilcoxon W	129,500	127,000	131,500	145,000
Z	-1,321	-1,487	-1,142	-,290
Asymp. Sig. (2-tailed)	,186	,137	,253	,772
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	,242 ^a	,198 ^a	,291 ^a	,799 ^a

a. Not corrected for ties.

b. Grouping Variable: Geslacht

Tabel 19. Ranking van 'geslacht' op de variabelen 'symbolisch wielen', 'symbolisch huishoudelijk' en 'symbolisch overig' voor de Mann-Whitney test.

Ranks				
	Geslacht	N	Mean Rank	Sum of Ranks
relasymbwiel	jongen	12	14,21	170,50
	meisje	12	10,79	129,50
	Total	24		
relasymbhuishoud	jongen	12	8,25	99,00
	meisje	12	16,75	201,00
	Total	24		
relasyboverig	jongen	12	9,50	114,00
	meisje	12	15,50	186,00
	Total	24		

Tabel 20. . Mann-whitney test voor de variabelen 'symbolisch wielen', 'symbolisch huishoudelijk' en 'symbolisch overig' met 'geslacht' als grouping variable.

Test Statistics ^b			
	relasymbwiel	relasymbhuishoud	relasyboverig
Mann-Whitney U	51,500	21,000	36,000
Wilcoxon W	129,500	99,000	114,000
Z	-1,265	-3,096	-2,135
Asymp. Sig. (2-tailed)	,206	,002	,033
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	,242 ^a	,002 ^a	,039 ^a

a. Not corrected for ties.

b. Grouping Variable: Geslacht

Tabel 21. Ranking van 'geslacht' op de variabelen 'expressie', 'verbaal', 'leidster helpen' en 'bewust kijken' voor de Mann-Whitney test.

Ranks				
	Geslacht	N	Mean Rank	Sum of Ranks
relaexpressie	jongen	12	13,79	165,50
	meisje	12	11,21	134,50
	Total	24		
relaverbaal	jongen	12	12,17	146,00
	meisje	12	12,83	154,00
	Total	24		
relaleidsterhelp	jongen	12	13,67	164,00
	meisje	12	11,33	136,00
	Total	24		
relabewustkijk	jongen	12	9,63	115,50
	meisje	12	15,38	184,50
	Total	24		

Tabel 22 . Mann-whitney test voor de variabelen 'expressie', 'verbaal', 'leidster helpen' en 'bewust kijken' met 'geslacht' als grouping variable.

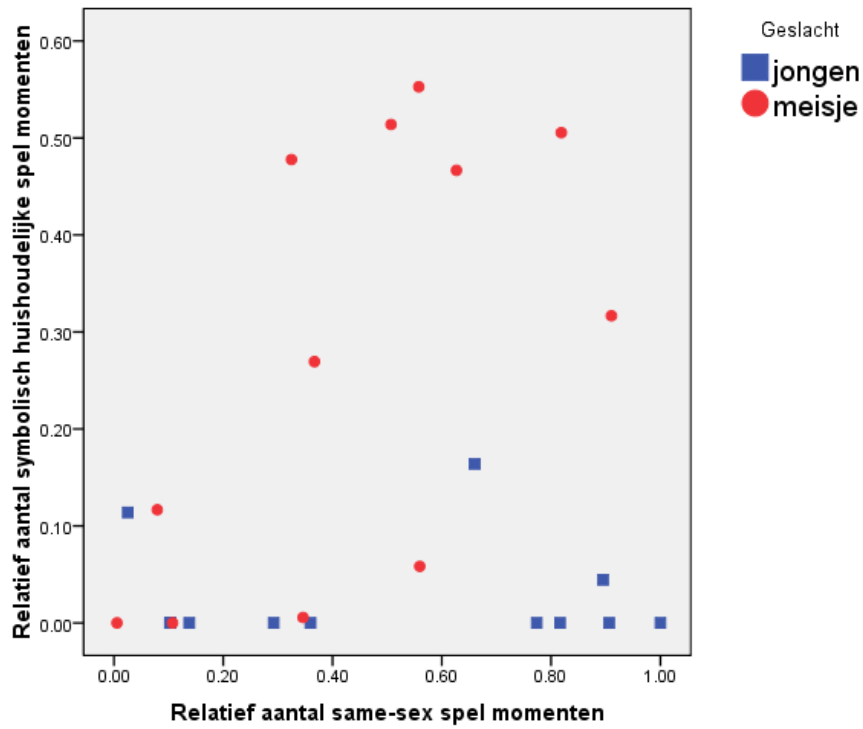
Test Statistics ^b				
	relaexpressie	relaverbaal	relaleidsterhelp	relabewustkijk
Mann-Whitney U	56,500	68,000	58,000	37,500
Wilcoxon W	134,500	146,000	136,000	115,500
Z	-,912	-,240	-,864	-2,008
Asymp. Sig. (2-tailed)	,362	,810	,388	,045
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	,378 ^a	,843 ^a	,443 ^a	,045 ^a

a. Not corrected for ties.

b. Grouping Variable: Geslacht

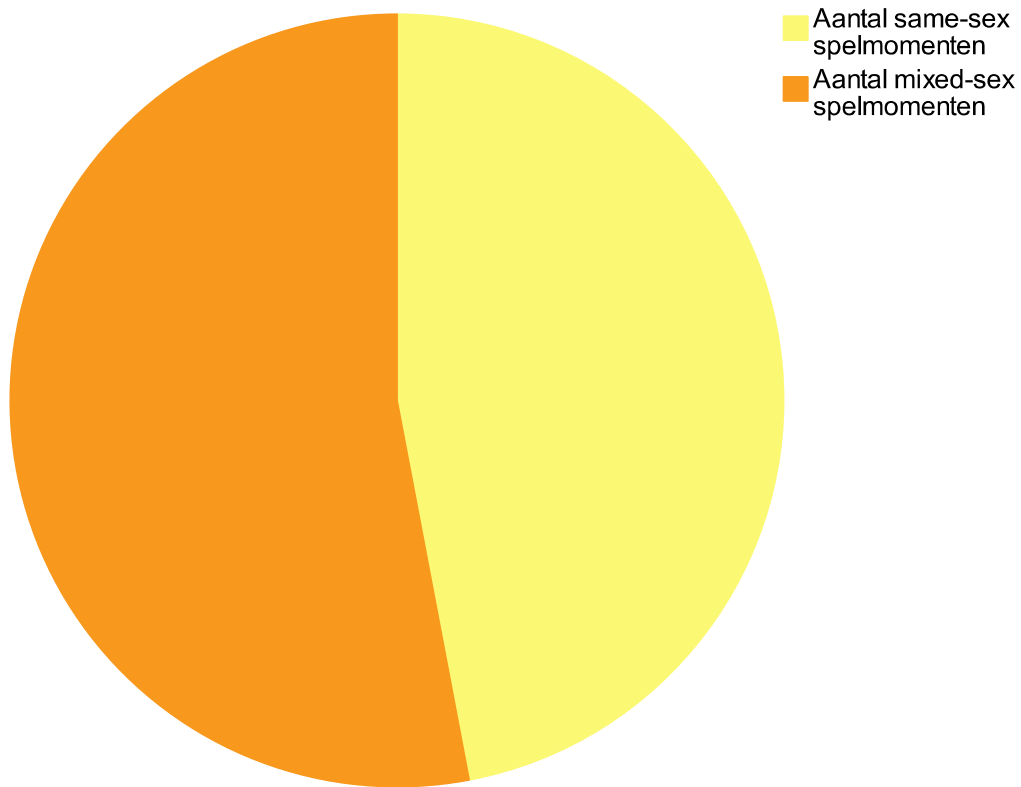
Bijlage 8. Scatterplots voor de spelactiviteiten.

Invloed same-sex spel

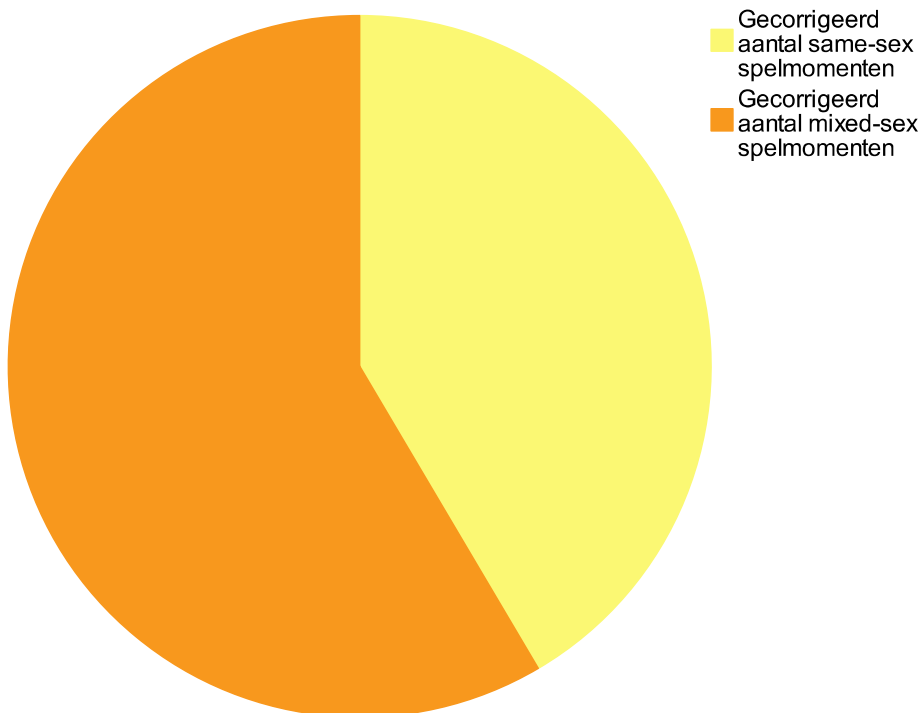

Figuur 10. Aantal symbolisch huishoudelijke spelmomenten afgezet tegen het aantal same-sex spel momenten, voor beide seksen.

Bijlage 9. Correctie voor de kans op een same-sex speelpartner

Figuur 11. Aantal same-sex spelmomenten en aantal mixed-sex momenten, zonder correctie voor de kans op same-sex spel ten opzichte van mixed-sex spel.

Figuur 12. Aantal same-sex spelmomenten en aantal mixed-sex momenten, gecorrigeerd voor de kans op same-sex spel ten op zichte van mixed-sex spel.